KUŞ SESİ

Sayı
06
2018/1

doğa okulu
BirdLife INTERNATIONAL
Doğa 15 yıl

Başka Bir Gezegene Yolculuk:
Galapagos

Göller Yöresinin Kızıl Kanatları

Deltanın Maskotu
Sazhorozu

Anadolu Bozkırları ve
Bozkırın Kuşları

Kuş Sesi,
Seferihisar Doğa Okulu ve Doğa Derneği tarafından altı ayda bir yayımlanır.

Sayı 6: 2018/1, Seferihisar – İzmir

www.dogaaskina.org

www.dogadernegi.org

İletişim:
Tel: (0 542) 522 24 88
Email: kussesi@dogadernegi.org

Kapak Fotoğrafı:
Sazhorozu, Ali Şenel

Tasarım ve Uygulama:
Molekül Tasarım Stüdyosu www.molekul.com.tr

doğa okulu BirdLife INTERNATIONAL Doğa 15 yıl

Eser: Bengü Çimendağ

Gri başlı kızkuşu

m e r h a b a

Seferihisar Doğa Okulu ve Doğa Derneği gönüllülerinin çabasıyla var olan Kuş Sesi, dünyayı kuşların gözünden görebilmemiz için bir araç. Onlarla kurduğumuz bağı paylaşmak için çıktığımız bir yol. Kuşların, derelerin, dağların sesi olmamız gereken bir zamandan geçerken, kuşlar hakkındaki herhangi bir üretiminizi Kuş Sesi'nde paylaşabilirsiniz.

İzmit Körfezi Sulak Alanı

Yazı ve Fotoğraf:
Bahar Bilgen

İzmit Körfezi Sulak Alanı

Bu süreçte bana en büyük desteği en önemli günlerde kimler verdi dersiniz? Kuşlar! Poyraz kuşu sürüsünün inişi inanılmazdı. Küçük karabataklar sanki görev vermişim gibi alanı doldurdular. Gitgide kuşların bende dillendiğini düşünür olmuştum.

Kimi arkadaşlar için bu satırlar oldukça tanıdık, hatta çoğu içinde yaşadı. İzmit Körfezi Sulak Alanı, Kocaeli şehrinin ortasında bugün bile topyekün korunmaya çalışılan bir sulak alan. Gerçek sulak alan bölgesinin yüzde 20'si belki de. Şehrin su ve kıyı kuşlarına ayırabildiği bu kadar. Bu ne demek? Zamanında şehrin bir bölümü sulak alanın üzerine kurulmuş. Dünyada büyük şehirlerin çoğu denizler, boğazlar, körfezler, büyük nehirler kenarında. Ulaşım ve ticaret suyollarını tercihe neden olmuş. Kuşlar gibi insanlar da yaşamlarını sürdürmek için coğrafyanın nimetlerinden faydalanmış. Kocaeli'de de kuşlara kalan yüzde 20'yi de tam şehir yutacakken, kuşlar son beslendikleri çamur düzlükleri, saklanıp uyudukları, çoğaldıkları sazlıkları ve güneşlendikleri çakıl adacıkları için harekete geçmişler. 1 milyon 8 yüz bin metrekare kıyı dolgu projesinden herkesi vazgeçirmişler.

Gölcük'te aldığımız bir iş nedeniyle tanıştığım bir mühendis arkadaştan, kuşun çok olduğu bir alan öğrendim. Körfezin ucunda deniz kıyısında eski bir av veya gözlem kulübesi vardı. Yanında da bir bekçi binası. Fuar alanının müdürü zamanında burayı korumaya çalışmış. Harika bir alandı. Sabah işe gelirken İstanbul'dan erken yola çıkıyor akşam üstü işim bitince mutlaka uğruyordum. Sene 2003. Bütün ördekleri, poyraz kuşunu, kıyı kuşlarını, kaşıkçıları, küçük karabatakları, saz delicelerini, düdükçünleri, kervançulluklarını, cılıbıtları hep bu alanda öğrendim. Benim okulum olmuştu bu alan. Yetmiyor hafta sonları, Yavuz'la birlikte İstanbul'dan sanki kuşlar beni çağırıyor gibi yine bu alana uğruyordum.

Alana bir yandan da moloz dökülüyordu. Gözle görülür bir şekilde alan, inşaat atıklarıyla dolmaya sazlıklar yer yer örtülmeye başladı. Avcılar da cabası. İşlerim de çoktu. Yine de vicdanımı susturamıyordum. Bilgece "bu alan doldurulur " demek ne samimiyetsizlikti. Kuşları seviyordum ama bile bile alanı kaderine bırakıyordum. Her biri her şeyden habersiz yaşamlarını sürdürmeye çalışıyorlardı işte!

Alanı korumaya karar verdim. Karar verdim vermesine de nasıl olacak hiçbir şey bilmiyordum. Bugüne kadar bir mühendis olarak yaptığım projeler gibi konuyu ele almaya başladım. Yıllar alan bir sürece girmiştim. Elimde iki sayfa sulak alan tanımı kağıdı ile gördüğüm kuşların listesi. Her ne kadar bireysel bir girişim ile projeye başlasam da Doğa Derneği ile yazışmaları paralel sürdürdüm. Gazeteler, basın, televizyon, belediyede sunumlar, il müdürlüğü ile görüşmeler projenin aksiyonlarıydı. Bu arada alana müdahaleleri önlemeye çalışıyordum. İlginç olan alan ile tanıştığım anlarda, belediye tarafından buraya yeni bir imar planı yapılmış ve 1 milyon 8 yüz bin metrekare kıyı dolgu hattının çizilmiş olması. Öyle bir zamanda bu kararı vermiştim ki tamamen kuşların şansı! Tam o zamanlarda belediye kıyı dolgusu için çevre etki değerlendirmesine (ÇED) başvurmuştu.

Bu süreçte bana en büyük desteği en önemli günlerde kimler verdi dersiniz? Kuşlar! Küçük ÇED'de bir balık kartalının desteğini unutamam. Büyük ÇED'de yerden gökten sürüler halinde inen ve kalkan kuşlar. Poyraz kuşu sürüsünün inişi inanılmazdı. Küçük karabataklar sanki görev vermişim gibi alanı doldurdular. Gitgide kuşların bende dillendiğini düşünür olmuştum.

Sonuçta alan resmen sulak alan statüsünü aldı. Fakat yine işler bitmedi. Doğa Derneği'nin önerisiyle Ulusal Sulak Alan Komisyonu'nda sunumlar, alanın sınırlarının belirlenmesi, itirazlar, alanın düzenlenmesi ondan sonraki çalışmalar oldu. Alanda biri mimar diğeri peyzaj mühendisi iki arkadaşımla üçüncü ve son projeyi yaptık. Bugün bazı değişiklikler olmakla birlikte bu proje hayata geçirilmeye çalışılıyor. Halen yapılması gereken işler var.

Sonuçta dolgu önlendi ve kıyı ile çamur düzlükleri, sazlıkların bir kısmı kuşlara kaldı. Bana sorarsanız her an yine heyecan içindeyim. Her seferinde heyecanla alana giderim. Hep iyi şeyler ve kuşlarımı görme ümidiyle. Düşünürüm; iyi ki vicdanımın sesini dinlemişim.

Kolay değil on beş yıl geçmiş. Bütün bu süreçte kuşlara gönül veren onlarca güzel insan girdi yaşamıma. Kuşlar adına teşekkür etmek istiyorum her birine.

Belediye başkanına, Ankara Doğa Koruma Milli Park çalışanlarına, il müdürlüğü çalışanlarına, Doğa Derneği'ne, katkıda bulunan kuş gözlemci arkadaşlarıma, ofisteki mühendis arkadaşlarıma kuşlar adına selam olsun..

İzmit Körfezi'nin resimli öyküsü
www.baharca.com "Doğa Koruma"
linkinin içinde.

Anadolu Bozkırları ve Bozkırın Kuşları

Yazı:
Utku Perktaş

Fotoğraf: Utku Perktaş

Kuyrukkakan

Bugün Avrupa kıtasında bulunan birçok kuş türü, insan etkisiyle gerçekleşen faaliyetler sonucu ortaya çıkan habitat kaybı nedeniyle tehdit altında. Özellikle endemizmin yüksek olduğu bölgelerde insan eliyle yaratılan olumsuz etkiler daha belirgin olarak ortaya çıkıyor.

Anadolu'da kuşlar üzerine yapılan ilk gözlemler 1830'lu yıllarda başlamış olmasına karşın (Kumerloeve 1986), bu gözlemler geride bıraktığımız 50 yıl içinde yaygınlaşmış ve o zamandan bugüne birçok tür listesi yayımlanmış (Ergene 1945, Kasparyan 1956, Kumerloeve 1961, Beaman 1978, Kiziroğlu 1989, Bilgin ve Akçakaya 1990, Turan 1990, Kasparek 1992, Kasparek ve Bilgin 1996, Kirwan ve ark. 1998). Bu tür listelerine ek olarak, özellikle son 10 yıldır, kuş gözlemcilerinin elde ettiği kayıtlar, kuş türlerine yönelik bilgilerimizin artmasını sağlıyor. Bugün, Anadolu'da yaklaşık 483 kuş türünün bulunduğunu biliyoruz (eKuşbank-www.ebird.org, TRAKUŞ-www.trakus.org, Mitchell 2017).

Anadolu, kuş türlerinin zenginliği açısından her zaman dikkat çeken bir coğrafya (Kirwan ve ark. 2008). Anadolu'nun coğrafi konumu, iklimsel çeşitliliği, habitat zenginliği ve önemli kuş göç rotalarının Anadolu'da kesişmesi, tür zenginliğin en önemli sebepleri arasında yer alıyor (Magnin ve ark. 2000, Welch ve Kirwan 2008). Bununla birlikte, bozkırlar dahil, Anadolu'daki pek çok habitat günümüzde önemli tehditlerle karşı karşıya. Bilindiği üzere, habitat zenginliğini olumsuz yönde etkileyecek herhangi bir faktör, söz konusu habitatta bulunan türlerin sayısını da olumsuz yönde etkiliyor (Julliard ve ark. 2004). Kuş türleri, habitat bozulması gibi tehditlere en hızlı cevap veren canlı grubu.

Bu yazı kapsamında, Anadolu'nun sahip olduğu kuş türlerinin zenginliğini şekillendiren habitat kavramına dikkat çekilerek, İç ve Doğu Anadolu'yu karakterize eden bozkırların önemi ile sahip olduğu kuş türlerinin zenginliği tartışılıyor.

Avrupa ve Türkiye'deki Kuş Habitatları

Bir türün belli bir bölgede bulunma olasılığını sınırlayan faktörler arasında fiziksel çevre, yani abiyotik faktörler ve biyotik faktörler, yani vejetasyon ve diğer türler yer alıyor (Githaiga-Mwicigi ve ark. 2002). Vejetasyon gibi bir kuş türünün dağılımını birincil derecede etkileyen bir faktörü şekillendiren değişken; iklim (Andrewartha ve Birch 1954). Tüm bu faktörler ve bunların arasındaki etkileşimler, bir türün yaşam alanı sınırlarını, yani habitatını tanımlıyor. Avrupa kıtasında üreyen kuş türleri için, fiziksel çevre, vejetasyon ve iklim parametreleri dikkate alınarak, toplam 19 farklı habitat tipi belirlenmiş (Tucker ve Evans 1997). Bu habitat tiplerinden 13 tanesi (kıyı habitatları, iç sulakalanlar, ılıman kuşak ormanları, dağ ormanları, nehir ormanları-riparian habitatlar, Akdeniz ormanları ile çalılık ve kayalıkları, tarım alanları, bozkırlar, dağ çayırları, ıslak çayırlar, çeltik tarlaları, çok yıllık bitkilerin hakim olduğu çayırlar ve ağaçlandırma alanları) Türkiye'deki kuş habitatlarını tanımlıyor. Ayrıca, Türkiye zoocoğrafyasının anlaşılması açısından da önemli bir alt yapı oluşturuyor. Anadolu bozkırları, 13 habitat tipi arasında, kuş türleri için en cezbedici yaşam ortamlarını oluşturuyor. Bunu destekleyecek şekilde, 1990'lı yılların sonunda yapılan bir değerlendirmeye göre bozkırlarda üreyen kuş türlerinin sayısına göre yapılan derecelendirme sonucunda Türkiye 105 puan almış ve 39 Avrupa ülkesi arasında ise Rusya'dan sonra ikinci sıraya yerleşmiş (Tucker ve Evans 1997). Avrupa kıtasında bozkırda yaşayan kuş türleri için Anadolu'nun önemi yadsınamaz. Bununla birlikte, Rusya ile Türkiye'nin yüzölçümleri arasındaki farkın çok büyük oluşu, şüphesiz bu iki ülkenin herhangi bir habitat açısından karşılaştırılmasını zorlaştırıyor.

Fotoğraf: Levent Göksoy

Mezgeldek

Bozkırların Habitat Özellikleri Anadolu'daki Dağılımları ve Tehditler

Bozkır veya diğer adıyla step habitatlar, kıtaların iç bölgelerinde, özellikle yağış miktarının 500 ila 300 milimetreye düştüğü yerlerde, ormanların yerine otsu bitkilerin ve çalıların oluşturduğu habitatlar olarak tanımlanıyor (Goriup 1988). Bozkır kuşağı denen bu bölgelerde soğuk kış aylarını görece kurak, fakat çok sıcak olmayan yaz ayları izliyor. Bozkır kuşağı, Avrasya içinde Doğu Avrupa'nın güneyinden Asya'nın içlerine doğru uzanıyor. Kuraklığın süresine göre, bozkırlarda çok çeşitli (birkaç santimetre boyundaki otlardan, soğanlı ve yumrulu bitkilere kadar) bitki türleri yetişiyor (Tucker ve Dixon 1997). İçinde yetişen bitki türlerine göre isim alan bu alanlarda, artık daha çok buğday tarımı yapılıyor. Anadolu, özellikle iç ve doğu kesimlerinde, bozkırlar bakımından zengin. İç Anadolu bozkırları ile Doğu Anadolu dağ bozkırları, kapladığı coğrafi alan ve barındırdığı kuş türleri açısından dikkatle incelenmesi gereken ekolojik bölgeler. Bu alanların özellikle leylek *(Ciconia ciconia)*, ulu doğan *(Falco cherrug)*, kocagöz *(Burhinus oedicnemus)* gibi tehlike altındaki kuş türleri bakımından dikkatle incelenmesi gerekiyor. Son yıllarda yapılan birçok çalışma bu türlerin popülasyon değerlerindeki dalgalanmalara dikkat çekiyor. Örneğin leylek popülasyonu Avrupa içerisinde, Polonya'da bozkır habitatlarının kullanımına bağlı olarak değişim gösteriyor. Ancak, habitatların korunması ön plana çıktığı için popülasyon değerlerindeki değişimin yönü türün lehine olacak şekilde pozitif olmuş.

İç Anadolu bozkırlarını birincil ve ikincil step alanlar belirliyor. Birincil (gerçek) bozkırlar, toprağın kuru, tuzluluğun yüksek ve besin miktarının düşük olduğu alanlar olarak biliniyor. Tuzluluk ve besin miktarı, bu alanlar için sınırlayıcı faktör ve bu alanları ağaç örtüsü bakımından fakirleştiriyor. Dolayısıyla gerçek bozkırların bitki örtüsü uzun ya da bodur çalılarla tanımlanıyor. İkincil (antropojenik-insan kaynaklı) bozkırlar, ormanların tahrip edilmesi sonucunda insan eliyle oluşturulan alanlar olarak tanımlanıyor. İç Anadolu'da ikincil step alanlar, birincil steplere göre daha baskın ve genellikle otlatmayla devamlılığını sürdürüyor. Bu nedenle, vejetasyon yapısı bodur çalılar ve otlarla şekilleniyor ve hemen hemen birincil bozkırlara yakın karakteristik özellik sergiliyor (Wolkinger ve Plank 1981).

İç Anadolu bozkırındaki tuzlu bozkırlar ve göller, bölgenin kuşlar açısından önemini artıran alanlardır. Eşemenkaya Sazlığı, Tuz Gölü, Tersakan Gölü, Çumra Düzlüğü, Karapınar Düzlüğü, Ereğli Düzlüğü ve Çalıkdüzü Düzlüğü bölgedeki önemli kuş alanlarıdır (Kılıç ve Eken 2004). Bu alanların tamamı, günümüzde kirlilik ve drenaj faaliyetleri bakımından tehdit altındadır. Eşemenkaya Sazlığı ile Ereğli Sazlıkları drenaj faaliyetleri nedeniyle tamamen kuruma noktasına gelmiştir.

İç Anadolu bozkırında birincil bozkırların hakim olduğu alan içinde, bölgeye birçok açıdan zenginlik katan ve Anadolu'nun ikinci büyük gölü olan Tuz Gölü yer alıyor. Yaklaşık 2 bin kilometrekare alanı kaplayan gölün vejetasyon yapısı ve döngüsü, birincil bozkırlarınkinden tamamen farklı. Habitat çeşitliliğini artıran bu önemli faktör sayesinde göl çevresinde bozkırı karakterize eden türlerin dışında farklı kuş türleri de bulunuyor. Göl çevresinde ılgın *(Tamarix)* ve özellikle tatlı suyun hakim olduğu alanlarda ise kamış *(Phragmites australis)* ve kofa *(Juncus heldreichianus ssp. orientalis)* yaygın durumda. Dolayısıyla kurak ve tuzlu bozkırlarda görmeyi beklemediğimiz bazı kuş türleri, (örneğin kamışçın *Acrocephalus* türleri ve bülbül *Luscinia* türleri) bölgede baskın olarak görülüyor.

Doğu Anadolu dağ bozkırları soğuk kışların ve güçlü rüzgarların hâkim olduğu alanları içeriyor. Bu alanlar, step alanlarla birlikte bölgede seyrek şekilde bulunan ormanlık alanların etkileşimiyle şekillenmiş (Welch ve Kirwan 2008). Dağ bozkırlarını kurak iklim koşulları karakterize ederken, 1500 ila 2200 metrede pelin *(Artemisia)* ve geven *(Astralagus)* türleri baskın. Bu yükseklikten daha yukarılarda ise Apiaceae familyasına ait bitkiler vejetasyonu şekillendiriyor. Doğu Anadolu dağ bozkırı içinde Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü yer alıyor. Yaklaşık 3173 kilometrekare alanı kaplayan gölün çevresindeki sulak alanlar birçok önemli kuş türünün bölgeyi kışlama ve üreme alanı olarak kullanmasını sağlıyor (Kılıç ve Eken 2004). Gölün kuzey batısında yer alan Batmış Gölü'nü kış aylarında yüzlerce dikkuyruk *(Oxyura leucocephala)*, macar ördeği *(Netta rufina)*, fiyu *(Anas penelope)* ve elmabaş patka *(Aythya ferina)* gibi su kuşları ziyaret ediyor. Yoğun tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile biyolojik alanların tahribatı, Doğu Anadolu dağ bozkırlarını olumsuz şekilde etkiliyor.

Fotoğraf: Yavuz Eryavuz

Sürmeli kızkuşu

08

Anadolu Bozkırlarını Karakterize Eden Kuş Türleri

Bugün Avrupa kıtasında bulunan birçok kuş türü, insan etkisiyle gerçekleşen (örneğin küresel iklim değişikliği, tarım alanları açma) faaliyetler sonucu ortaya çıkan habitat kaybı nedeniyle tehdit altında (Jetz ve ark. 2007, Şekercioğlu ve ark. 2008, Pimm 2008). Özellikle endemizmin yüksek olduğu bölgelerde insan eliyle yaratılan olumsuz etkiler daha belirgin olarak ortaya çıkıyor (Brook ve ark. 2008). Avrupa kıtasında bulunan toplam 65 kuş türü üremek için sadece bozkır habitatına bağımlı (Alonso ve ark. 1997). Buradaki ilginç nokta ise bozkıra bağımlı 65 kuş türünden 52'sinin küresel düzeyde tehdit altında olması. Bu türlerden küçük sakarca *(Anser erythropus)*, şah kartal *(Aquila heliaca)*, küçük kerkenez *(Falco naumanni)*, mezgeldek *(Tetrax tetrax)*, toy *(Otis tarda)*, sürmeli kızkuşu *(Vanellus gregarius)*, ince gagalı kervan çulluğu *(Numenius tenuirostris)*, popülasyonlarının devamlılığı için birincil derecede bozkır habitatına bağımlılar (Alonso ve ark. 1997). Avrupa kıtasında bozkır habitatına bağımlı 65 kuş türünün 60'ı (yaklaşık yüzde 92'si), Anadolu bozkırlarını yaşam alanı olarak kullanıyor. Koruma önceliği açısından yüksek tehdit düzeyinde sınıflandırılan şah kartalın *(Aquila heliaca)* Anadolu'daki popülasyonları, orman alanlarıyla bozkır sınırı arasında bulunuyor. Avrupa ve Türkiye popülasyonlarının tamamının en az yüzde 75'i ise bozkır habitatına bağımlı.

Fotoğraf: Utku Perktaş

Boğmaklı toygar

Fotoğraf: Utku Perktaş

Su çullukları

Küresel ölçekte popülasyon büyüklüğünün yaklaşık 5600 üreme çiftiyle temsil edildiği düşünülen sürmeli kızkuşunun *(Vanellus gregarius)* popülasyonlarının neredeyse tamamı bozkırlara bağımlı durumda (Sheldon ve ark. 2013, BirdLife International 2014). Muhtemelen iklim değişiminin bir etkisi olarak dağılım alanlarını genişleten bu tür, 2007 yılında ilk kez Anadolu bozkırlarında gözlemlenmiş ve Anadolu'daki toplam popülasyon büyüklüğü 3200 birey olarak belirtilmiş (Bozdoğan ve ark. 2007).

İç Anadolu bozkırı ile Doğu Anadolu dağ bozkırlarını karakterize eden kuş türleri arasında yer alan toy kuşunun *(Otis tarda)* popülasyonu küresel düzeyde habitat kaybına bağlı olarak azalma eğilimi gösteriyor (BirdLife International 2014). Bozkırın en önemli kuş türlerinden olan toyun Anadolu'daki popülasyon büyüklüğünün 400 ile 1000 birey arasında olduğu tahmin ediliyor (Alonso ve Placin 2010).

Bozkırlardaki Genetik Çeşitlilik

Biyolojik çeşitlilik evrimsel süreçte canlıların sigortası olarak tanımlanıyor. Aynı zamanda evrimin de lokomotifi. Ne kadar çok çeşitlilik, o kadar çok farklı yaşam formu anlamına geliyor. Biyolojik çeşitliliğin ilk basamağı ise genetik çeşitlilik. Koruma çalışmalarının en önemli basamağı, genetik çeşitliliğin korunması üzerine gerçekleştirilecek planlamalar. Genetik çeşitlilik, bir popülasyonun ya da türün bireyleri arasındaki genetik farklılıklar olarak tanımlanıyor ve bireyler arasındaki üreme birlikteliğinden etkileniyor. Geçtiğimiz on yıl içinde genetik çeşitlilik üzerine yapılan çalışmalar, filocoğrafya olarak bilinen yeni bir bilim alanının önemini ortaya koymuş. Bu bilim alanı, tür içi genetik çeşitlilik örüntüsünde gözlemlenen coğrafi varyasyona dikkat çekerek, koruma çalışmalarına farklı bir perspektif katmış.

Fotoğraf: Naim Yahşi

Kızıl Şahin

Bozkır habitatına bağımlı kuş türlerinin genetik çeşitliliğinin belirlenmesine yönelik çalışmalar, bu türlere ait ilginç filocoğrafi örüntüler ortaya koymuş. Taşkuşu *(Saxicola torquata)* Kuzey Afrika'nın batısında ve Avrasya'nın neredeyse tamamında dağılım gösteren bir tür kompleksi. Yani, dağılım alanı içinde morfolojik olarak birbirinden farklılık gösteren popülasyonlara ya da bir başka ifadeyle birçok alttüre sahip.

Yaşadığı ortam açısından bozkıra bağımlı olan bu tür, bir önceki başlık altında verilen öncelikli kuş türlerinin aksine, bozkır habitatı için öncelikli türler arasında yer almıyor. Yaygın olmasına karşın, dağılım alanı içinde popülasyon büyüklüğünün azaldığı düşünülüyor (Tucker ve Evans 1997). Bu tür kompleksi üzerinde yürütülen filocoğrafi bir çalışma, türün, dağılım alanı içinde sıra dışı genetik çeşitlilik örüntülerine sahip olduğunu gösteriyor (Zink ve ark. 2009). Bu çalışmanın sonuçlarına göre türün Batı Palearktik Bölge'deki popülasyonlarından ılıman kuşakta yer alanları, türün kuzey enlemlerdeki popülasyonlarına göre daha yüksek bir genetik çeşitliliğe sahip. Türün İspanya ve Anadolu'da üreyen popülasyonlarının, dağılım alanındaki diğer popülasyonlarıyla karşılaştırıldığında daha yüksek bir farklılaşma oranına sahip olduğu ortaya çıkıyor. Bu durum, en azından İspanya ve Anadolu'daki popülasyonların kaynak popülasyonlar olduğunu gösteriyor. Bir başka ifadeyle, Anadolu bozkırları, taşkuşunun Batı Palearktik Bölge'deki güncel genetik çeşitliliğin bir kaynağı konumda. Bu sıra dışı genetik çeşitliliğe sahip popülasyonlar, türün dağılım alanı içinde koruma önceliği olan popülasyonlar. Çünkü İspanya ve Anadolu dışında daha homojen yapıya sahip olan popülasyonlar, türün sahip olduğu genetik çeşitliliğin devamlılığı açısından daha düşük bir önceliğe sahip.

Dikkat çekici diğer kuş türlerinden biri de kızıl keklik (Alectoris rufa). Bozkırlarda yılın her dönemi görülebilen, göç etmeyen bir kuş türü olan kızıl keklik üzerinde yürütülen filocoğrafik çalışmalar, türün genetik çeşitlilik örüntüsünün dağılım alanı içindeki küçük coğrafyalarda bile anlamlı ölçüde değişkenlik gösterdiğini ortaya koyuyor. Batı Palearktik Bölge içerisinde, özellikle ılıman kuşak hattında yürütülen çalışmalar, İspanya (Ferrero ve ark. 2011) ve İtalya (Barbanera ve ark. 2005) açısından bu sonuçları doğrular nitelikte. Avrupa'daki koruma listelerinde yer alan bu kuş türünün habitatı olan bozkırın, türün sahip olduğu genetik çeşitliliğin korunması için önemi büyük.

Anadolu'da dağılım gösteren keklik türlerine baktığımızda ise kınalı keklik *(Alectoris chukar)* dikkat çekiyor. Yaygın bir kuş türü olan kınalı keklik, kızıl keklik gibi bozkırlardan ayrılmayan, yılın her dönemi Anadolu bozkırlarında görülebilen, göç etmeyen bir kuş türü. Bu kuş türünün diğer bir özelliği ise kafes içinde rahatlıkla üretilebilmesi. Bu şekilde üretilen bireyler, periyodik aralıklarla türün sık görülmediği ya da nadir olarak görüldüğü alanlara bırakılıyor. Yukarıda bahsedilen çalışmaların sonuçlarından anlaşılacağı üzere, söz konusu kuş türleri sahip oldukları genetik çeşitlilik bakımından dağılım alanları içinde yüksek bir değişkenlik gösteriyor. Dolayısıyla kafesler içinde yetiştirilen kınalı kekliklerin doğaya serbest bırakılması ile doğal popülasyonlar ve genetik yapısı homojenize olmuş popülasyonların karşılaşması sağlanıyor. Bu nedenle (ve belki pek çok) türün doğal popülasyonlarının Anadolu'daki genetik çeşitliliğinin durumunu öğrenemeden türü veya türleri kaybediyoruz.

Genetik çeşitlilik basamağından başlayarak, koruma önceliği yüksek kuş türleri odağında bozkırlara baktığımızda, habitat bozulmasının sonuçlarının ne derece ağır olabileceğini anlamak zor değil. Acil koruma planlarının yapılması gereken bozkırlar, çoğu zaman verimsiz alanlar olarak görülüyor ve tarımın yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte sürekli müdahalelere maruz kalıyor. Anadolu bozkırlarının korunması, bugün nüfus değerlerini bilemediğimiz, düşük nüfus büyüklükleri nedeniyle nadir olan birçok kuş türünün dünya üzerindeki devamlılığı açısından büyük önem taşıyor.

Fotoğraf: Özmen Yeltekin

Küçük kerkenez

Kaynaklar

Alonso JC, Belik V, Boutin J, Cheylan G, Dixon J, Farago S, Galushin V, Kollar HP, Martinez C, Angel Naveso J, Suarez F, Voisin S. 1997. Steppic habitats. In Tucker GM and Evans MI (Eds). Habitats for birds in Europe: a conservation strategy for wider environment. BirdLife International (BirdLife Conservation Series no. 6). Cambridge, UK, pp. 267–325.

Alonso JC, Palacín C. 2010. The world status and population trends of the great bustard (Otis tarda): 2010 update. Chinese Birds 1(2): 141–147.

Andrewartha HG and Birch LC. 1954. The distribution and abundance of animals. The University of Chicago Press, Chicago, Illinois, USA.

Barbanera F, Negro JJ, Di Giuseppe G, Bertoncini F, Capelli F, Dinni, F. 2008. Analysis of the genetic structure of red-legged partridge (Alectoris rufa, Galliformes) populations by means of mitochondrial DNA and RAPD markers: a study from Central Italy Biological Conservation, 122 (2005): 275–287

Beaman M. 1978. Bird report 1974–1975. The Ornithological Society of Turkey, UK

Bilgin C ve Akçakaya R. 1990. Kuşlar. Türkiye'nin biyolojik zenginlikleri Ed. A. Kence, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları, Ankara, s. 183–202.

BirdLife International 2014. IUCN Red List for birds. http://www.birdlife.org

Bozdogan M, Balkiz O, Tavares J. 2007. Survey of social lapwing (Vanellus gregarius) in southeastern Anatolia during early Spring 2007. Doğa Derneği, Ankara.

Brook BW, Sodhi NS, Bradshaw CJA. 2008. Synergies among extinction drivers under global change. Trends in Ecology and Evolution 23: 453–460.

Vaitkuviene D ve Dagys M. baskıda. Two-fold increase in White Stork (Ciconia ciconia) population in Lithuania: a consequence of changing agriculture? Turkish Journal of Zoology 38: baskıda.

Ergene S. 1945. Türkiye Kuşları, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Monografileri, Sayı 4, İstanbul.

Ferrero ME, Blanco-Aguiar JA, Lougheed SC, Sánchez-Barbudo I, de Nova PJG. 2011 Phylogeography and genetic structure of the red-legged partridge (Alectoris rufa): more evidence for refugia within the Iberian glacial refugium. Molecular Ecology 20: 2628.2642.

Githaiga-Mwicigi JMW, Fairbanks DH and Midgley G. 2002. Hierarchical processes define spatial pattern of avian assemblages restricted and endemic to the arid Karoo, South Africa. Journal of Biogeography 29: 1067–1087.

Goriup PD. 1988. Ecology and conservation of grassland birds. International Conservation of Bird Preservation (Tech. Publ. 7), Cambridge, UK.

Jetz W, Wilcove DS and . & Dobson , A.P. 2007. Projected impacts of climate and land-use change on the global diversity of birds. PLoS Biology 5(6): e157

Julliard R, Jiguet F and Couvet D. 2003. Common birds facing global changes: what makes a species at risk? Global Change Biology 10: 148–154.

Kasparek M. 1992. Die Vögel der Turkei. Eine Übersicht, Max Kasparek Verlag, Heidelberg, Germany.

Kasparek M ve Bilgin C. 1996. Türkiye kuşları tür listesi. Türkiye Omurgalıları Tür Listesi (Editörler A. Kence ve C. Bilgin). PT/TÜBiTAK, Ankara, s. 25–88.

Kasparyan A. 1956. A preliminary systematic list of birds of Turkey. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Mecmuası. 21: 27–48.

Kılıç DT ve Eken G. 2004. Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları-2004 Güncellemesi. Doğa Derneği, Ankara, Türkiye.

Kirwan GM, Martins RP, Eken G and Davidson P. 1998. A Checklist of the Birds of Turkey. Sandgrouse. Supplement 1: 1–29.

Kirwan GM, Boyla K, Castell P, Demirci B, Özen M, Welch H And Marlow T. 2008. The Birds of Turkey: The Distribution, Taxonomy and Breeding of Turkish Birds. Christopher Helm. London, UK.

Kiziroğlu İ. 1989. Türkiye Kuşları, O.G.M. Basımevi, Ankara

Kumerloeve H. 1961. Zur kenntnis der avifuna kleinasiens. Bonner Zoologische Beitrage. 12: 1–318.

Kumerloeve H. 1986. Bibliographie der saugetiere und vögel der Türkei (Rezente Fauna), Bonner Zoologisch Monographien, Nr. 21, Bonn, Germany.

Kuşbank 2014. Kuşabank-www.kusbank.org

Magnin G., Eken G., Yarar M. 2000. Turkey. In: Important Bird Areas in Europe. Priority sites for conservation by Melanie F. Heath and Michael I. Evans (eds). Volume 1-2. Cambridge UK, BirdLife Conservation Series 8.

Mitchell D. 2017. Birds of Europe, North Africa and the Middle East. An Annotated Checklist. Lynx Edicions. Barcelona, Spain.

Pimm SL. 2008. Biodiversity: climate change or habitat loss-which will kill more species? Current Biology. 18: 117–119.

Sheldon RD, Kamp J, Koshkin MA, Urazaliev RS, Iskakov TK, Field RH, Salemgareev AR, Khrokov VV, Zhuly VA, Sklyarenko SL, Donald PF. 2013. Breeding ecology of the globally threatened Sociable Lapwing Vanellus gregarius and the demographic drivers of recent declines. Journal of Ornithology 154: 501–516.

Şekercioglu C. H., Schneider S. H., Fay J. P., Loarie S.R. 2008. Climate change, elevational range shifts, and bird extinctions. Conservation Biology 22: 140–150.

TRAKUŞ 2014. Türkiye'nin Anonim Kuşları-www.trakus.org

Tucker GM and Evans MI. 1997. Habitats for birds in Europe: a conservation strategy for wider environment. BirdLife International (BirdLife Conservation Series no. 6). Cambridge, UK.

Tucker GM and Dixon J. 1997. Agricultural and Grassland Habitats. In Tucker GM and Evans MI (Eds). Habitats for birds in Europe: a conservation strategy for wider environment. BirdLife International (BirdLife Conservation Series no. 6), Cambridge, UK, pp. 267–325

Turan, N. 1990. Kuşlar, O.G.M. Basımevi, Ankara.

Welch H and Kirwan GM. 2008. Turkey's Ecoregions: their Biodiversity and Conservation. In Kirwan et al. The Birds of Turkey. Helm Publications, UK. pp. 31-41.

Wolkinger F and Plank S. 1981. Dry grasslands of Europe. Strasbourg, France: Council of Europe.

Zink RM, Pavlova A, Drovetski S, Wink M, Rohwer S. 2009. Taxonomic status and evolutionary history of the Saxicola torquata complex. Molecular Phylogenetics and Evolution 52: 769–773.

Karacabey'in Ak Pelikanları

Yazı:
Alper Tüydeş

Fotoğraf: Bulut Renas Kaçan

Ak pelikanlar göç sırasında Karacabey'de dinleniyor.

O gün pelikanlara olan hayranlığımın başladığı gündü. Bu kadar kalabalık bir sürüyü ilk kez görmüştüm. O yer kafama böylece kazınmıştı artık. Kirmikir Köyü Bayıraltı Mevkisi. Sorsan dümdüz tarla.

Fotoğraf: Alper Tüydeş

Ak pelikan

Bir fotoğrafçının en büyük arzusu, gördüğünü gösterebilme. Hatta gördüğü güzelliğe kendinden de bir şeyler katarak daha da güzel hale getirebilme. O yüzdendir ki biz fotoğrafçılar, anı yaşamak kadar yaşatmanın da peşindeyiz. Bu öykü aslında bir fotoğrafçının bu arzusunun sadece fotoğraf olmadığının en güzel ispatı olabilir sanıyorum.

Teleobjektif aldığım günden beri doğada hareket eden her canlı dikkatimi özellikle çekmiş olsa da kuşlar her zaman bir başkaydı. Bu nedenledir ki hepsini önemsiyor, dikkate alıyor ve fotoğraflıyordum. Ancak cüsseleri büyük olanlar ve kalabalık olanlar her zaman en çok dikkat çekenlerden olduğu için Karacabey'in ak pelikanlarını fark etmem çok geç olmadı.

Yeni işe başladığım zamanlardı belediyede. Babam bir gün telefon açtı "Senin pelikanlar Kirmikir Köyü'nün orada. Çok kalabalıklar." diye. O andan itibaren sabırsızlıkla öğle molamın geleceği saati bekledim. Ne kadar çoklar acaba? Yakınlar mı? Türlü sorularla zamanın geçmesini bekledim.

Saat gelir gelmez koşa koşa fotoğraf makinesini evden, arabayı da dedemden alıp doğru tarif edilen köyün yolunu tuttum. O telaşımı görmeniz lazım, dörtlüleri yakarak gitmiştim yol açsınlar diye ve yaklaşırken daha hedef görünmüştü. Aman Allah'ım o neydi öyle. Binlerce kocaman kuş, bir tarlanın ortasına konmuşlar. Renkleri beyazdan pembeye dönüyor. Saçları arkaya doğru püsküllenmiş. Yanakları pembe pembe şişmiş. Çıplak gözle bile çok kolay seçiliyordu bu ayrıntılarıyla ve binlerceydiler.

Arabadan inmeden bir süre öylece kalakaldım. Dakikalarca seyredip durdum o kalabalığı. Etkilerinden kurtulduktan sonra da bu anı başkalarına da gösterme içgüdüleri ile fotoğrafa sarıldım. Makinede çektiklerime baktıkça daha mutlu oluyor yenilerine heves ediyordum. Zaman ve yüzlerce fotoğraf nasıl geçti hiç anlamadım. İşteki ilk günlerimin son günlerim olmaması için süremi doldurmadan mesaime geri döndüm.

İşyerinde ki bilgisayarda koca gün o fotoğraflara bakmıştım. Odama iş için gelen veya uğrayan mesai arkadaşlarıma, daire müdürlerime göstermeme rağmen çoğunu birkaç saat önce 2 kilometre uzaklıkta çektiğime inandıramadım. Afrika'dan bir kare gibi diyorlardı ve çoğu ciddiye almıyordu. Belgesellerde görmeye alıştıkları bu sürünün Karacabey'de olabileceğine ihtimal vermiyorlardı ve aslında bu daha da hoşuma gitmişti. İnsanları şaşırtmak ve bunu ispatlayacak olmak müthiş zevkliydi bana göre.

O gün pelikanlara olan hayranlığımın başladığı gündü. Bu kadar kalabalık bir sürüyü ilk kez görmüştüm. O yer kafama böylece kazınmıştı artık. Kirmikir Köyü Bayıraltı Mevkisi. Sorsan dümdüz tarla.

Kışın yağışlarla birlikte yükselen Uluabat Gölü yatağından taşmak için sadece bu bölgede yer bulabiliyor. Çünkü insanoğlu gölü çoktan hapsetmişti seddelerle. Sadece burası kalmış taşkın yapabilen. Kışın kuğuların, ördeklerin gezdiği hatta balık kartalının avlandığı alanda yazın bozkır toygarları, bıldırcınlar ve pelikanlar, sular çekildiğinde ise koyun sürüleri... Ne enteresan bir döngü değil mi!

O günden sonra pelikanlar aklıma girmişti bir kere. Karacabeyliler'in her seferinde leylek sandığı o sürülerin aslında hep leylek olmadığını biliyordum ve üstümdeki beyaz sürülere hep bu dikkatle bakıyordum.

Gel zaman git zaman çok büyük sürülerin alana konduğuna sık şahit olmaya başladım. Nisan'da orayı es geçemezdim. Zaten Karacabey'in tüm doğu cephesinden o alana konan binlerce pelikanı görmek mümkün. Güneşin battığı dakikalarda o tepeden bakınca koyu renklerle örtülmüş ovada aykırı beyaz olan bir şeyler görüyorsam biliyordum ki yeni bir sürü gelmişti. Bazen tarlayı, bazen ise akan dereyi beyaza bürüyorlardı binlercesi. O gece evde hep "İnsanlar bu kadar büyük bir olayı bilseler acaba benim kadar heyecanlanır mıydı? Belgesellerdeki o anların, yanı başlarına adeta kendi ayaklarına gelmesine acaba nasıl tepki verirlerdi?" düşünceleriyle durur kalırdım.

Bu şekilde devam eden yıllarda, zamanlı zamansız denk gelişlerim çok olmuştu. Bazen telefonla, bazen makinemle kayda almaya çalışıyordum bu dev kanatları. Daha sonra davranışlarını ezberleyince artık Karacabey siluetiyle pelikanları birleştirip fotoğrafa denk getirmeyi başarıyordum ve insanları daha derinden etkilemeye başlamıştım. Sanırım bunda başarılı da oldum. Artık bana inanıyorlar ve hayret ediyorlardı bu duruma. İlgilerini bu noktaya o günlerde çekebilmiştim.

Şehrime küçük diyemem. Ama o kadarda büyük değil. Benim bu kuşlara olan alakam ilçede bilindikçe insanlar gördükleri sürülerden bahsetmeye hatta fotoğraflar atarak sormaya başlamışlardı. Aradan yıllar geçti. Pelikanlarla olan münasebetimiz baharla birlikte artık geleneksel bir şekilde başlıyordu. Nisan ve Mayıs'da gökyüzünde o kalabalık sahneyi arıyordu gözüm...

O malum alanı es geçmiyor mutlaka dikkatlice bakıyordum pelikanlar için. İnsanlar da giderek benim kuşlara olan alakamdan haberdar oluyor ve büyük pelikan sürülerini benimle paylaşıyorlardı. Yıllar geçtikçe pelikanların güzergahı, hareketleri daha da ezberime yerleşiyordu. İstikamet, saat ve konum gibi detaylarını artık ezbere biliyordum. Hatta hızlarını bile. Tabi bölgede sadece pelikanları ve o alanı değil Kocaçay'ı da es geçmiyordum. Diğer kuşları da görmek ve fotoğraflamak zevkliydi çünkü. Bazen arkadaşlarımla randevulaşıp birlikte Kocaçay'ı veya Uluabat'ı geziyorduk.

Yine böyle bir amaç için sevgili Ömer Furtun ile planladığımız Karacabey arazisinde takvim Nisan'ı gösteriyordu. Kocaçay'a kuş için gitsek de, manzaranın seyrine dalmak daha cazip gelmişti o gün. Zaten kuş da azdı. Vaktin akşamüstüne doğru ilerlediğini görünce saate baktım ve Furtun'a "Abi saat geliyor. Gel bir de Karacabey'deki pelikanların indiği alana bakalım. Eğer şanslıysak sürüye denk gelebiliriz. Şimdi yola çıksak oraya varışımız tam saatine denk geliyor" dedim. Seve seve de kabul etti Ömer abi ve Deltadan Karacabey'e doğru yola koyulduk.
İlçenin Esentepe Mahallesi'nde bulunan şehrin doğu sınırındaki hakim noktadan tüm ovayı net görebiliyorduk. Yerdeki 80-100 birey tepeli pelikan dışında bir şey yoktu alanda. Biraz daha beklemeye değer diye düşündük ve dürbünlerle uzaklara bakmaya başladık. Ben sürekli gelecekleri istikamete kadar Ömer abiye tariflerde bulunuyordum ve Ömer abinin heyecanını yüksek tutmaya çalışıyordum. Halbuki buna gerek yoktu. Ömer abi gayet rahat ve telaşsızdı. Sanırım ben fazla telaşe yaptım. Yapmakta da haklıydım. İstanbul'dan kalkıp gelmiş misafirimle fotoğraf adına pek verimli geçirememiştim o günü. Bende çantası boş dönmesin diye telaşe yapıyordum işte. İçimde tereddüt de vardı. Ya Ömer abiye denk gelmezse büyük göç. Gelmediklerini gördüğüm her an stresim biraz daha büyüyordu. Gelecekleri saatten, güzergahlarına ve konacakları yeri bile göstermiş biri olarak bu dediklerim çıkmazsa karşıdan nasıl görünebileceğimi düşünüyor sonra daha da stres yapıyordum. Ömer abi ise her zaman ki sükunetli tavırlarıyla adeta beni yatıştırıyordu.

Fotoğraf: Bulut Renas Kaçan

Karacabey'in çocukları ak pelikanları izliyor.

Uzaklar pusluydu. Gün batmaya yaklaşıyordu artık. Sislerin arkasında Uludağ'ın eteklerindeki tepelerin karları da sisten belli belirsiz görünüyordu. Çok geçmeden bu karlı tepelerin şekil değiştirdiğini fark ettim. Bu mümkün müydü! Dikkatli bakınca şanslı günümüzde olduğumuzu fark ettim. Büyük bir çığlıkla geliyorlar diye bağırmaya başladım. Yerimde duramıyordum adeta. Bu sefer hiç görmediğim kadar çoklardı.

Tam da dediğim istikametten gelerek yan yana dizilmiş binlerce ak pelikan. Her birinin kanat açıklığı üç metreyi buluyor. Bembeyaz çizgiler oluşturmuşlar semada. Ufku kaplıyorlardı resmen. Hayatımda bu kadar büyük bir sürüyü ilk kez görüyordum. Karakteristik özelliği olan sıralı uçuşları ile adeta gökyüzüne yayılmış beyaz iplik parçalarıydılar sanki ve her saniye daha da çoğalıyorlardı.

Ömer abiyle gözümüzü kırpmadan onları izlerken bir yandan aklıma geliyordu; üstünden geçtikleri o anayolu kullanan araçtakiler bu sürüyü gördüler mi? Acaba onlarda benim kadar heyecanlanmışlar mıdır? Yoksa sıradan kuş sürüsü diyerek bakıp kafalarını mı çevirmişlerdi? O kuşların pelikan olduğunu biliyorlar mıydı? Kuşlar şehre yaklaştıkça bu kez yaşadığım şehrin insanları geldi aklıma. Onlar o betonların arasından bu manzarayı elbet göremiyorlardı. Acaba görmek isterler miydi? Şaşırırlar mıydı?

Ben bu düşünceler eşliğinde harika manzarayı izlerken ilk sıradakiler artık önümüzde ve ortalama bir kilometre uzağımızda konmasını beklediğimiz alana inmeye başlıyorlardı. Beni yanıltmadılar. Gösterdiğim istikametten gelmişler ve yine nokta atışı tarif ettiğim alana süzülüyorlardı. Konmaya başladıktan sonra sürünün en arkasındaki bireylerin de yere konması on dakikayı bulmuştu. Ne muazzam bir andır o öyle. Kar gibi yağıyorlardı.

Ömer abiye onları daha yakından gösterebileceğimi söyledim ve arabaya atladık. Ovaya inerek peşlerine düştük. Tarlaların arasından bulduğum yollarla sürüye çabucak ulaştık. Araçtan inip sessizce onlara doğru sokulmaya başladık. Bir yandan fotoğraf çekiyor, bir yandan seslerini çok belirgin bir şekilde duyuyorduk Ömer abiyle. Zemin çamur ve yumuşaktı. Yürümek zordu. Ama yorulacak olan kim! Homurdanan binlerce beyaz pelikan sadece 100 metre uzağımızdaydı. 20-30 metreye kadar yaklaşabildik. Arkamızda ise yaşadığım Karacabey. Bu kadar yakınken yine aklıma o malum düşünce geldi; şuradaki bu büyük telaştan bir haberler şu binaların aralarındaki insanlar diye iç geçirdim kendi kendime. Belgesellerde bile zor denk gelecek bu muazzam an, yalnızca birkaç yüz metre uzaklarında.

Esniyorlar, kanat alıştırıyorlar, tüylerini temizliyorlar ve birbirlerine gaga atıyorlardı ama şehirdekiler farkında bile değiller tüm bu anın. Keşke onlara gösterebilseydim. Ne güzel olurdu ama! Bir ara telefonu çıkartıp fotoğraf paylaşmak istedim aslında. Ama inanın o öyle bir manzara ki gözünüzü bu kadar kısa bir süreliğine dahi ayırmaya kıyamıyorsunuz.

Bu duygu ve düşüncelerle onları seyrederken bir ara Ömer abi ile yakayı ele verdik. Bizi fark etmişlerdi. Homurtular yerini birkaç saniyelik sessizliğe ve ardından ise koşturarak havalanmaya bıraktı. Aman Allah'ım! Şimdi de hepsi havalanıyorlar yeniden.

Binlerce pelikan yeniden kalkış telaşına düştü. Bir bir yükselmeye başladılar. Kalkış anları da disiplinliydi. Öyle ki sırası gelenler koşturmaya başlarken acele etmiyorlar, koşan bireyler havalanmadan harekete geçmiyorlardı. Ve o an öyle bir şey oldu ki, sanki Allah içimden geçeni gerçeğe dönüştürdü. Pelikanlar kalktıktan sonra şehre doğru yönelmeye başladılar. Sürü öyle kalabalıktı ki, henüz önümde kalkanlar varken sürünün başı, Karacabey semalarını doldurmaya başlamıştı bile. Yine telefon geldi aklıma. "Herkes gökyüzüne baksın! Tepenizde binlerce pelikan var" yazmak istedim ama o anı yaşamak buna ikinci kez engel oldu.

Tüm bir sürü artık yerden havalanmıştı ve şehrin güneyinden kuzeyine tamamen yayılarak adeta kendilerini her bir sokağa gösteriyorlardı. Telefonum bir anda çalmaya başladı. Konuşurken bile bir diğer arayanın bildirimini görüyordum. Herkes pelikanların geçtiğini söylüyordu. Ben de onlara buna benim sebep olduğumu söylüyordum. Ne havalı ama değil mi? İstemeden de olsa tüm şehri o an bu göçe şahit etmiştim. İsteyerek yapabileceğim bir şey değildi. Kuşları kaldırsam bile Karacabey'e yönelecekleri ne malum ki zaten. Ama içimden geçen gerçek olmuştu. Telefonda aramaların yerini bu kez bildirimler almaya başladı. Sosyal medya hesaplarında arkadaşlarım bir bir kuşları fotoğraflayarak beni etiketliyordu. Onların bu farkındalığını gördükçe içim içime daha da sığmaz oldu.

Artık sürü toplanmıştı. Ancak bir şey vardı. Kuşlar şehrin tepesinde toplandıktan sonra ben batıya doğru göçlerine devam edeceklerini sanarken geri dönmüşlerdi ve bu kez bizden birkaç yüz metre uzakta başka bir tarlaya inişe geçmişlerdi. Ömer abi ile ikinci kez yaklaşma riskine girmek istemedik. Yorgunlardır dinlensinler, etken olmayalım dedik ve alandan ayrıldık.

O gün Ömer abi ile yaşadıklarım beni bir kez daha bu kuşlara karşı hayran bırakmıştı. Birkaç ay sonra bu kez Sevgili Güven Eken Karacabey'e uğramış ve misafirim olmuştu. O gün sürekli bu pelikanlardan bahsedip buranın önemini vurgulamıştı. Buraya ne yapıp dikkat çekebilirdik diye muhabbet ederken konu bir şekilde pelikan sayımına geldi. Ve bu güzel çalışmanın temelini attık. Devam eden süreçte telefonlar, gelip gitmeler derken tarih kondu, hazırlıklar tamamlandı ve Türkiye'de ilk kez ak pelikanlar üzerine böyle bir organizasyon gerçekleştirilmiş oldu.

İlk etkinlikte üç gün süren (3-5 Nisan) sayımların ikinci günü 12 bine yakın birey gözlemledik alanda. Hele sunum sırasında pelikanları fark ederek geliyorlar diye sunumu ortadan ikiye bölmem inanılmazdı. Etkinlik bitimi rakamlar ortaya çıkınca etkinlik farklı bir boyuta geçti. Sadece bir günde neredeyse Avrupa nüfusunun yarısını saydık.

Devam eden günlerde ulusal basın da konuya alaka gösterdi ve bu kez bu muhteşem göçe sadece şehir değil tüm ülke dahil oldu.

Şimdi büyük bir merakla seneye yapılacak etkinliği bekliyoruz, Karacabey olarak. Çünkü artık leylekle pelikanı insanlar ayırabiliyor. Okullarda göçe denk gelen sınıflarda ders resmen kaynıyor ve herkes pencerelere koşuyor. Geçtikleri sokaklarda pelikanlara bakın sesleri duyuluyor. Kısacası Karacabey artık pelikanları tanıyor.

Bu arada bu yazıyı hazırladığım akşama kadar tespit edebildiğimiz birey sayısı 32 bini aştı. Avrupa nüfusunun tamamı. Hatay üzerinden giriyor ve doğrusal bir çizgi ile Konya Ilgın Gölü'ne uğruyorlar. Ardından ise Porsuk Barajı'nda mola veriyorlar. Ve son durak Karacabey oluyor. Bizden kalkan sürüler ise Kapıdağ Yardımadası üzerinden Trakya'ya ve oradan da Tuna Nehri Deltası'na doğru yola koyuluyorlar.

Deltanın Maskotu Sazhorozu

Yazı ve Fotoğraflar:
Ali Şenel

Sazhorozları

Sabah henüz güneş doğmadan göl kıyısında sazlıkları karşıma alarak yere serdiğim mat üzerinde kamuflaj örtüsünün altına girmiştim. Yatar pozisyonda uzun süre beklemem gerektiğini biliyordum.

Samsun Kızılırmak Deltası Anadolu'nun cennet köşelerinden biri. Delta; denizi, gölleri, sazlıkları, geniş düzlükleri, çayırlıkları, uzun kumsalları, kum tepeleri, su basar ormanları, dereleri, nehirleri, tatlı-tuzlu su ekosistemleri ile kuşlar ve birçok memeli türü için adeta eksiksiz bir yaşam alanı sunuyor. Deltada 331 adet kuş türü görülebiliyor. Bu kuşlar içerisinde en renkli ve en çok bilineni sazhorozu.

Sazhorozları Anadolu'da Orta ve Doğu Karadeniz ile Akdeniz Bölgeleri'nde bulunan deltalar ve bazı sazlıklarda görülebiliyor. En yüksek popülasyon ise Kızılırmak Deltası'nda görülüyor. Sazhorozları deltanın maskotu gibiler. Göç etmedikleri için yılın her döneminde görmek mümkün. Kuluçka zamanı olan bahar aylarında daha az görülseler de tüm yıl kalabalık guruplar halinde sazlıkların aralarında ve sığ göl yüzeyinde görülüyorlar.

Sazhorozları uzaktan mavi renkte görünse de alnı, gagası ve bacakları kırmızı, göğsü soluk mavi, sırtı koyu mavi, kanatlarıysa açık mavi. Kuyruk altı beyaz. Erkekler ile dişiler birbirine çok benziyor. En belirgin fark boyutları. Erkekler dişilerden yaklaşık yüzde 10 daha büyük. Ayak parmakları uzun ve çok işlevsel. Beslenirken bitkiyi ayak parmakları ile yakalıyor ve gagası ile dış kabuğunu soyarak içerisindeki besleyici kısma ulaşıyor.

Sazhorozları neredeyse sadece saz kamışı ile besleniyor. Bunun dışında yine suda bulunan bitkilerin filizleri, kökleri ve yaprakları ile besleniyor. Bu beslenme şekilleri nedeniyle sazlıkların yok edilmesi besinlerinin yok edilmesi anlamına geldiğinden yaşam alanları daralıyor. Ancak son yıllarda sulak alanların korunması ve Kızılırmak Deltası gibi korunan alanların artması sayesinde Anadolu'da sayıları artıyor. Delta besin yönünden zengin olduğu ve içerisinde yedi adet göl barındırdığı için üreme başarıları artmış ve sayıları çoğalmış.

Sazhorozlarının yumurtası kirli beyaz veya buğday renginde olup kahverengi lekeli. 2 ila 7 adet arasında değişen sayıda yumurta bırakıyor. Yuvasını sık bitki örtüsü içerisindeki küçük açıklıklara, küçük yükseltilere veya yüzen adacıklara yapıyor. Sık bitki örtüsü yuvaları koruyor.

Kuş fotoğrafı sevdam beni 2017 yılının Aralık ayında Kızılırmak Deltası'na getirmişti. Güneşli ve güzel bir havanın eşlik ettiği üç günlük bir çekim süreci yaşadım. Bu süre içerisinde deltanın birçok noktasını gezip görmek istediğim için sazhorozlarına sadece bir sabah vakit ayırabildim. Ancak uzaktan geldiğim için sağ olsunlar beni üzmediler ve bol bol poz verdiler. Canlı renkleri ve fotojenik halleri ile hiç sıkılmadan saatlerce ve hatta günlerce fotoğraflarını çekebilirsiniz.

Üç gün gibi kısa bir sürede 81 tür görme şansı elde etmiş olmanın yanı sıra harika bir doğada tüm stresimi atmıştım. Kızılgerdanlı dalgıç, karagerdanlı dalgıç, kızılboyunlu batağan, karaboyunlu batağan, yelkovan, balaban, küçük ak balıkçıl, büyük ak balıkçıl, kara leylek, flamingo, kuğu, tarakdiş, gök doğan, sülün, küçük altın yağmurcun, altın yağmurcun, kır baykuşu, yalıçapkını, küçük ağaçkakan, dağbülbülü, kızılgerdan, kara kızılkuyruk, taşkuşu kayda geçen türlerden sadece bazıları.

Sazhorozlarını fotoğraflamak için sabah henüz güneş doğmadan göl kıyısında sazlıkları karşıma alarak yere serdiğim mat üzerinde kamuflaj örtüsünün altına girmiştim. Yatar pozisyonda uzun süre beklemem gerektiğini biliyordum. Yaklaşık üç saat beklemenin ardından 100 birey kadar artık önümde beslenmeye başlamışlardı. Hava sabah saatlerinde parçalı bulutlu olduğu için yer yer güneş yüzünü gösterse de genelde kapalıydı. Ancak yine de yaklaşık bir saat boyunca bol bol fotoğraf çekebildim. Sonrasında arkamdan gelen bir çiftçi nedeniyle kuşlar korkup uzaklaştılar. Dört saat boyunca yerde hareketsiz yatınca birçok yerimde ağrılar ile kalktım. Fakat gördüklerim ve çektiğim fotoğraflar tüm bu ağrıları unutturmuştu bile.

Sazhorozları

Yaban Hayatı Fotoğrafçılığı Etiği

Yazı ve Fotoğraflar:
Cem Orkun Kıraç*

Ak kuyruksallayan

İnsan etkisinin en az, biyolojik çeşitliliğin zengin olduğu doğal alanlarda bulunmak; yaban hayatı doğal yaşam alanlarında izlemek ve görüntülemek büyük bir haz veriyor. Öte yandan, elde ettiğimiz görüntülerin bazen canlılar açısından, belki o an fark etmediğimiz büyük bedelleri olabiliyor.

* *Ankara Kuş Gözlem Topluluğu (AKGT)*

Şahin

Yaban hayatı fotoğrafçılığı hem keyifli hem de bilime ve doğa korumaya katkıları olan özel bir uğraş. Ayrıca çevre eğitimi ve doğa koruma bilincinin artmasında çok önemli faydaları olduğu kesin. 1980'li yıllarda Türkiye'de sadece iki elin parmakları kadar kuş fotoğrafçısı ve bundan biraz daha fazla daha yaban hayatı fotoğrafçısı varken, 2004'den itibaren patlama yaparak günümüze kadar müthiş bir artış yaşandı. Ülkemizde sayıları elbette ABD ve Avrupa ülkelerindeki kadar çoğalmadı ise de bu ani artışla birlikte faydalarının yanısıra daha önce karşılaşmadığımız bazı sorunlar da gözlenmeye başlandı. Bu sorun, artan sayılardaki doğa fotoğrafçılarının bazı durumlarda, nesli azalan canlılar da dahil olmak üzere, yaban hayatı üzerinde yarattıkları baskı ve bunun sonucunda canlıların olumsuz etkilenmeleri. Bu olumsuz etkilenme çok geniş bir yelpazede olabiliyor; sadece ürkmeleri veya beslenme alanlarını o an için terk etmekten başlayıp eş tuttuktan sonra üreme alanında yuva yapmaktan vazgeçmesi ve hatta eğer yumurta, yavru varsa bile yuvayı terk etmeye kadar gidebilir. Ebeveynin bakımına muhtaç yavruların sonu böyle bir terk durumunda elbette ölüm. İşte inatçı ve sonuçları kestirilemeyen bir rahatsızlık türlerin üreme başarılarının düşmesine kadar akla gelmeyecek zararlara yol açabiliyor. Bunlar teorik önermeler değil; ne yazık ki bazı tecrübelerle bunlar yaşandı ve gözlendi. Bazı durumlarda ise yayınlanan fotoğraflarda zaman-mekan bilgilerinden görseli yayınlanan canlıların yerleri belli oluyor. Bunun sonucunda, söz konusu canlı aranan bir tür ise doğal olarak daha fazla sayıda diğer fotoğrafçıların hatta bazı durumlarda avcıların bölgeye ulaşmaları şeklinde zarar katmerli hale gelebiliyor.

Zaten ülkemizde doğal yaşam alanları ve türler üzerinde, habitat tahribatı başta, baskın bazı tehditler varken, bir de vahşi yaşam veya doğa fotoğrafçılığı yanlış uygulamalardan dolayı ek bir baskı yaratmayı eminiz kimse arzu etmez.

Bu makalede, yaban hayatı fotoğrafçılığı gibi önemli ve keyifli bir uğraşıyı yaparken doğa fotoğrafçılığı etiği üzerinde evrensel kabul gören kavramları aktarmak ve bu etkinliği yaparken türlere ve yaşam alanlarına olabilecek olumsuz etkileri ortadan kaldırmak veya olabildiğince en aza indirmek üzere yapılması gerekenleri aktarmak amaçlandı.

Doğa her zaman biz doğaseverler ve yaban hayat fotoğrafçıları için huzur bulma yeri. İnsan etkisinin en az, biyolojik çeşitliliğin zengin olduğu doğal alanlarda bulunmak; yaban hayatı doğal yaşam alanlarında izlemek ve görüntülemek büyük bir haz veriyor. Öte yandan, elde ettiğimiz görüntülerin bazen canlılar açısından, belki o an fark etmediğimiz büyük bedelleri olabiliyor. Sahada yapılan çekimlerden sonra görüntülerimizi film üzerine veya hafıza kartına aktarıp mutlu bir şekilde evlerimize dönüyoruz. Sonrasında sabırsızlıkla sonuçlara bakıyor; onlarca, yüzlerce kareden en iyilerini seçiyor, bunları büyük bir mutlulukla izleyip sevdiklerimizle paylaşıyoruz. Bazen dergilerde veya web sitelerinde yayınlıyoruz. O zaman bizden mutlusu yok.

Fotoğraf çekimi sırasında yaban hayatı ve doğal yaşam alanları üzerinde yarattığımız etkinin farkında olmayabiliriz. Belki görüntülediğimiz canlıyı ısrarlı bir şekilde kovalamış ya da kuluçkadaki ebeveynleri anlamsız bir şekilde ürkütmüşüzdür. Ya da fotoğraf çekme uğruna, avını yakalamak için son enerjisini kendisine saklayan bir canlının takatini tüketmesine neden olmuşuzdur. Ya da kışın buz tutmuş gölün ortasındaki sukuşlarını kaçırarak, civardaki tek dinlenme yerlerinden etmişizdir. Bu sorgulamaların ve etik tartışmaların yakın zamanda başladığını ve yeni bir konu olduğunu düşünüyorsanız yanılıyorsunuz. Öncelikle, bu konuların doğa korumanın dünya ölçeğinde tartışılmaya başladığı 1970'li yılların başından bu yana sürdüğünü ve zaman içinde şekillendiğini vurgulayalım. Artık doğa fotoğrafçılığı ilke ve etik kuralları genel kabul görmüş durumda ve akl-ı selim tüm korumacılar, çevreciler ve yaban hayatı fotoğrafçılarının uydukları törel ilkeler haline geldi. Bir yaban hayatı fotoğrafçısının kendi fotoğraf tatmini için farkında olarak veya olmayarak sınırları aşması, zaten gittikçe kaybolan doğal yaşam ortamları ve yaban hayata olumsuz etkide bulunması olmayacak bir şey değil. Bunu eski bir fahri av müfettişi kimliğim ve 28 yılı geçkin doğa fotoğrafçısı deneyim ve bilgilerimle rahatlıkla söyleyebilirim. Ayrıca yabancı araştırmacı ve fotoğrafçıların deneyimlerini ve yayınlarını da yazımda aktaracağım, doğa fotoğrafçılığı etiği ve ilkelerini kuvvetle destekliyor.

Suda koşan kertenkele

Doğa Fotoğrafçılığının Olumlu ve Olumsuz Yanları

Hiçbirimizin yaban hayat fotoğrafçılığı gibi güzel etkinliği gerçekleştirirken doğal yaşam alanlarına ve barındırdığı yaban hayata kasıtlı zarar verme gibi bir düşüncesi olmadığından eminim. Türkiye'de 2004 yılından bu yana ivmelenen yaban hayatı fotoğrafçılığı ve özellikle kuş fotoğrafçılığı gurur verici bir olgu. Türkiye'de kuş gözlemcisi sayısı olasılıkla 10 bin kişinin üzerine çıkmışken, kuş, yaban hayatı ve doğa fotoğrafçısı sayısı ise 5 bin civarında. Bu sayılar her geçen gün artma eğiliminde. Özellikle bilim camiasına ve koruma amaçlı projelere yaptıkları katkıları düşünürsek yaban hayatı fotoğrafçılığı ve doğa fotoğrafçılığı eşsiz birer araç. Örneğin, yeni kuş türlerinin kayıtlara geçirilmesi, göçte hangi yolları kullandıklarını anlamak veya kurumakta olan bir sulak alan ya da gölün kıyısındaki drenaj kanalı fotoğrafları bir derneği veya üniversiteyi harekete geçirebilir. Hatta ilgili resmi kurumun kararlarına yön verebilir.

Farkında olmadan fotoğrafladığımız bir bitkinin aslında tek nokta endemiği bir canlı olması ve bu yüzden o alanın Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları'ndan birisi olmasına katkıda bulunmamız mümkün olabiliyor. Ya da nesli azalan bir kuş türünü fotoğraf makinemizle saliseler içinde dondurarak kuşun dağılım haritasını güncelleyebiliyoruz. Buna benzer birçok olumlu örneği gördük, görmeye de devam ediyoruz.

Yaban hayatı fotoğrafçılığının katkısını gösteren o kadar çarpıcı ve güzel örnekler var ki burada tümünü belirtmek imkansız. Doğa koruma üzerine çalışan dernek ve vakıfların basılı ve online yayınları, sosyal medyada doğa gruplarında yayınlanan fotoğraflar ve bunların yanısıra ATLAS, National Geographic ve MAGMA gibi aylık coğrafya dergilerinde her ay mutlaka Türkiye yaban hayatı ve biyolojik çeşitliliğine ilişkin yayınlanan haber veya makaleler. Ayrıca, www.trakus.org veya www.dogalhayat.org veya www.birdpx.com gibi sitelerdeki doğa ve yaban hayat fotoğrafları, en hafif anlamı ile toplumumuzda doğa ve yaban hayatı sevgisini artırmaya, doğayı daha iyi anlamaya ve türleri tanımaya azımsanmayacak katkılarda bulunduğu kesin.

Ak pelikanlar

Bunlar yaban hayat fotoğrafçılığının bilime ve doğa korumaya olumlu etkileri. Ancak yaban hayatı fotoğrafçılığı yaparken doğa korumaya katkısı olsun olmasın, bir şekilde yaban hayata zarar verebileceğimiz gerçeğini de yadsımak çok yanlış olur. Unutmamak gerekir ki, bizlerden biri yaban hayata olumsuz bir etkide bulunursa bunun o anlık etkisi yani çarpanı "1" dir.

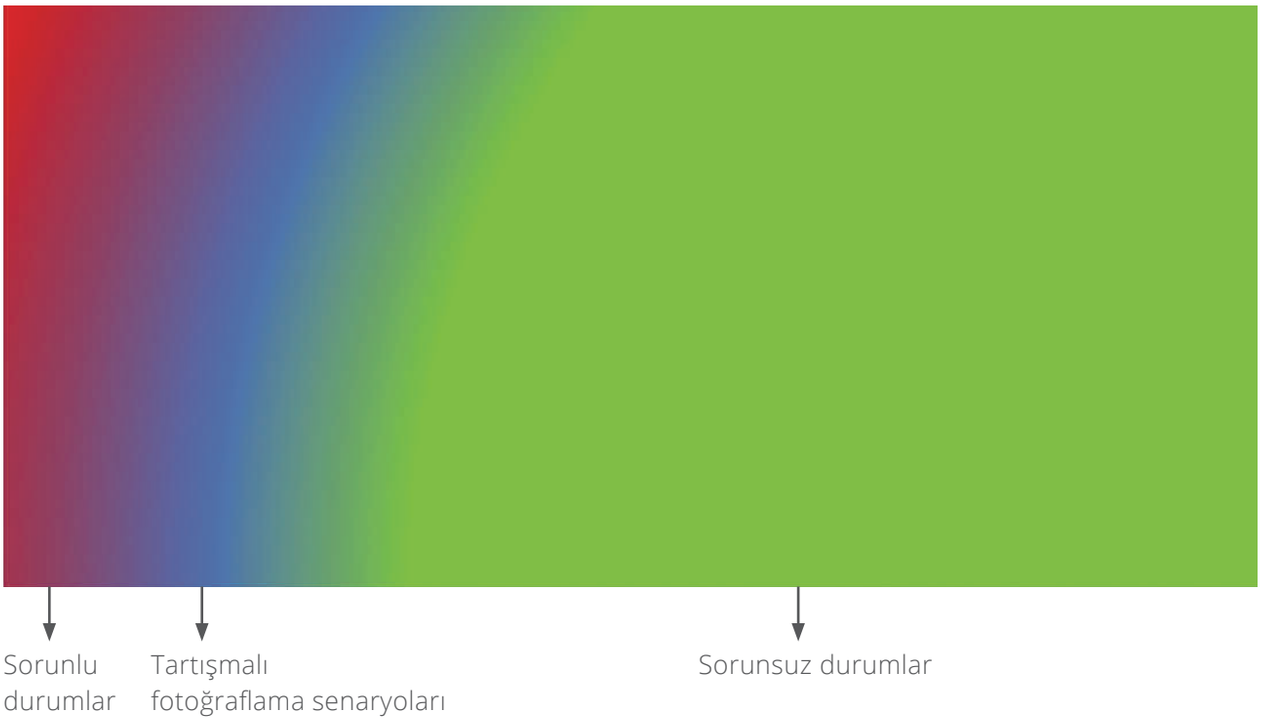
Ancak yanlış yapan birini örnek alan onlarca hatta yüzlerce yaban hayatı fotoğrafçısının aynı görüntüyü alma arzuları, bu etkinin 10' hatta 100'le çarpılması anlamına geliyor. Bizler bilinçli yaban hayatı fotoğrafçıları olarak bu anlamda büyük sorumluluk üstlenmiş bulunmaktayız. Keza nasıl bizlerin o nadir görüntüyü alma hakkımız varsa, aynı şekilde arkamızdan veya yanımızdan gelenlerin de o nadir anı yakalama ve alma hakkı oluşuyor. Biz zarar verme pahasına da olsa etkileyici ve nadir bir fotoğrafı çekip, belli ortamlarda paylaşıp yayınladıktan sonra, diğer yaban hayatı fotoğrafçılarına "Lütfen o nadir canlıyı fotoğraflamaya çalışmayın, rahatsız olabilir" deme şansını yitirmişizdir. Çünkü diğer alanlarda olduğu gibi bu konuda da toplumda hepimiz eşit haklara sahibiz. Kimsenin kimseden önceliği veya üstünlüğü yok. Hiçbirimiz başkalarına "Ben o nadir canlıyı yuvasında fotoğrafladım... Sen fotoğraflama" şeklinde nasihatte bulunamaz.

Bu çerçevede, yaban hayatı ve daha genel anlamda doğa fotoğrafçılığının henüz yeni geliştiği ve özellikle 2004'den sonra atağa kalktığı ülkemizde, fotoğrafçılara bu işi doğal yaşama ve ekosisteme zarar vermeden yapmalarını kuvvetle tavsiye ediyorum. Yukarıda aktarmaya çalıştığım gibi, doğru şekilde icra edilen yaban hayatı fotoğrafçılığının doğal alanları koruma, doğadaki canlıları kitlelere tanıtma, nesli azalan canlılar hakkında bilinç yayma gibi oldukça pozitif katkıları var. Üreme zamanları ve mekanları dışında doğa fotoğrafçılarının da aşağıdaki ilkeler çerçevesinde türleri rahatsız etmeden görüntüleme yapması mümkün. Öte yandan, genelde pek önerilmemekle birlikte üreme alanlarında bazı türlerin fotoğraflanması çok ince ayrıntılı ve dikkat edilmesi gereken bir konu. En ideali, mevcut bir doğa koruma, araştırma projesinin ekibine fotoğrafçı olarak dahil olmak ve zaten alanda bulunacak araştırmacıların yanında en az etkiyle görüntüleme avantıjını kullanmak olabilir. Yaban hayatı fotoğrafçılığı yaşantımda bunu çok büyük oranda uyguladım. Böylece hem araştırmalara hem de doğa korumaya katkım oldu.

Kısacası, çok sevdiğim bu işi yaparken mümkün olduğunca toplamda (sıfır) ya da çarpanda (1) etkisine yaklaşarak varlığımdan kaynaklanacak etkimi olabilecek en aza indirmeye çalıştım.

Doğa, yaban hayatı veya kuş fotoğrafçılığında temel olan şu olmalı: Obje olan yabani canlılın ya da hedef alınan türün yaşam şekline özellikle üreme döneminde rahatsızlık verme seviyesine ulaşmadan, hedefteki canlının dünyasına sadece "gözlemci" olarak katılmak ve "rahatsızlık katma etkisi" yaratmadan belgeleme. Kısacası, tüm doğa araştırmacıları, fotoğrafçıları veya belgeselcileri doğal süreçlere rahatsızlık verici şekilde müdahil olmamalı, ancak doğal yaşamın, doğal süreçlerin yansıtıcısı, gözlemcisi olmalı, dolaylı veya doğrudan olumsuz etkide bulunmadan sadece fotoğraflamalı. Eğer yaban hayatı fotoğrafçısı olarak bizden kaynaklanan olumsuz bir etki hissedersek ne yaptığımızı dönüp düşünmeli ve sorgulamalı. Zira kişisel başarılar veya keyif amaçlı eylemler, doğanın kendisinden, hele nesli azalan canlılardan daha önemli değil. Doğa zaten bu yüzden yok olmuyor mu?

İnanın, doğa fotoğrafçılığında birçok alternatif doğa ve yaban hayatı görüntüleme senaryosu içinde türlere veya yaşam alanlarına zarar vererek doğa fotoğraflama durumu her on durumda zaten en fazla bir ya da iki. Yani birçok farklı fotoğraflama durumunda yabanıl türlere zarar vermeniz söz konusu değil. Dikkat edilmesi gereken az sayıdaki sorunlu durumlara ilişkin ilkeler ise aşağıdaki satırlarda maddeler halinde ele alındı.

Yuva Fotoğrafı Çekmek Bir Tabu mu?

Bu kadar yazı çiziden ve görüşten sonra sanki kuşların üreme alanlarının görüntülenmesi veya daha özele girersek yuva, yavrulu veya yumurtalı yuva fotoğrafları çekmek bir tabu gibi algılanabilir. Bu çok dikkat edilmesi ve ayrıntıları iyi bilinerek kaçınılması gereken bir durum olmakla birlikte yuva veya yavrulu, yumurtalı yuva fotoğrafı çekmenin hiç de tabu olmadığı ve sakınca yaratmadığı durumlar da var.

Peki ölçüt ne? Çok basit; eğer yaban hayat canlısı kendisi insana yakın yuva kurmayı tercih etmişse diğer bir deyişle kendi mesafesini kendisi yakın koymuşsa elbette bu türün ve o durum için o çiftin yuva yavru fotoğrafı alınabilir. Bunun pek çok örneği de var. Önce Türkiye'den başlayalım; evlerin çatı veya saçak altlarına insana birkaç metre yakın olarak yuva yapan ev kırlangıçları veya kır kırlangıçları; köylerde direklere veya bacalara yuva yapan leylekler, balkonumuza gelerek yuva yapan kolyeli kumru veya güvercinler; kafamızı kaldırıdığımızda görebileceğimiz mesafede köy evleri çatı kiremitleri arasına yuva yapan küçük kerkenezler; bahçemizdeki ağaçlara yuva yapan saksağanlar. Yurtdışında da benzer örneklere rast geldim ve bu nedenle dünyadan da azımsanmayacak örnekler vermek çok olası.

Gelin birlikte bakalım; birçok kolibri türü insanların yürüdüğü orman patikalarında hemen yol kenarındaki alçak ağaç dallarına yaptığı yuvalar veya koloniler halinde insanlara yakın şekilde ağaçlarda koloniler halinde yuva yapan sarı kuyruklu sarkaç kuşları.

Buradaki önemli nokta yine hassas durumlardaki türü ve davranışları iyi tanımak ve bilinçli hareket etme zorunluluğunda olduğu gibi, yuvaları göreceli olarak yakın mesafeden fotoğrafları çekilebilecek türleri iyi bilmek. Elbette daha yakından görme ve fotoğraflama şansına sahip olduğumuz kuş türlerinde bile yaklaşılacak en fazla mesafenin bir sınırı var. Bunun bir standardı yok ve elbette türden türe değişiyor. Düşünün ki evlerde kendisi tercih yaparak yuva yapmış bir ev kırlangıcı veya kır kırlangıcı yuvası gördünüz. Zaten 3-4 metre yakınından yürüyerek geçen hiçbir insandan rahatsız olmuyor. Sizin de 3-4 metreden fotoğraf almanızın elbette sakıncası yok. Öte yandan, kabul edin ki 1 metre yaklaşarak sizin o yuvanın içine bakmanızdan ve bir süre izlemenizden hoşnut olmayacaklar. Şu kesin ki bazı türler var ki, zaten kendisi size yakın yuva kurmuş ve bundan çok fazla rahatsızlık duymuyor. Elbette o kuş türünün size "izin verdiği ölçüde" yani kendi koyduğu mesafede izlemeniz ve yanısıra fotoğraflarını çekmenizde bir sakınca yok. Bu sorunun cevabını kuş veriyor, biz değil.

Doğa Fotoğrafçılığı Temel İlkeleri

Deneyim ve gözlemlerime dayanarak, yukarıda aktarmaya çalıştığım bu etik kavramı hayata geçirmek için evrensel olarak algılanabilecek doğa fotoğrafçılığı temel kurallarını şu şekilde özetleyebilirim;

- Bulunduğunuz ortamı ve içindeki canlıları, hatta belli bir tür hedefiniz varsa hedefteki canlı veya canlıları tanıyın, davranışları, yaşam döngüleri hakkında iyi bilgi edinin.

- Elde ettiğiniz bilgilere dayanarak, ortamda bulunan canlıların karakterine ve özelliklerine göre optimum mesafelerden çekim yapın. Bu mesafeyi obje olan canlının tepkilerine göre rahatlıkla kendiniz oluşturabilirsiniz. Durum gerektiriyorsa hiç yaklaşmayın.

- Bütün canlıları, özellikle Dünya Doğa Koruma Birliği (IUCN) kriterlerine göre nesli tehlike altında olan canlıları (CR, EN, VU kategorilerde), ürkütmeden veya en az rahatsızlığa neden olarak fotoğraflayın.

- Bir canlıyı fotoğraflamak isterken, canlı rutin davranışlarını keserse (örneğin besleniyorken yemeyi kesmesi ya da durduğu yerde alarm pozisyonuna geçmesi) rahatsız olduğuna karar verin ve bu noktada durun. Duruma göre sakince geriye dönün. Mevcut ise daha uzun odaklı lens kullanarak çekimlerinizi yapmaya çalışın.

- Uzun odaklı merceğiniz yoksa ve objeye uzak kaldıysanız, dürbün veya teleskobunuzu kullanarak "digiscoping" tekniği ile görüntü alın. Bu da mümkün değilse dürbün veya teleskobunuzla gözlem yaparak gözleminizi kayıt altına alın, verileri ise ilgili dernek, üniversite, araştırma enstitütüsü veya resmi kurumlara aktarın.

- Yaban canlılarını kur yapma sırasında, yuvada, kuluçkada veya yavrulu halde görüntüleme düşüncenizi iptal edin ya da (bir aşağıdaki maddede örnek verildiği üzere) uygun bir durum yakalayana kadar erteleyin.

- Üreme alanına kesinlikle sadece fotoğraflama amacıyla girmeyin.

- Üreme alanlarında yapılan veya yapılacak olan koruma ya da bilimsel, akademik araştırmaları takip edin. Bu tip projeler veya çalışma ekibine dahil olabiliyorsanız ancak bu imkanı kullanarak üreme, yuva veya yavru fotoğraflama işini üstlenin. Burada en önemli ölçüt bahsi geçen bilimsel çalışma veya koruma projesi etkinliğini yapan kişi veya kurumların yetkinliğini sorgulamanız. Yaban hayatı üreme alanlarında çalışma yapmayı bilen ve gerçekten en az rahatsızlığı verecek kişilerden oluşan bir ekipse yanlarında bulunun. Yoksa bu işe de girişmeyin. Hata yapanların yanında hataya ortak olursunuz.

  Bu durumda bilimsel veya koruma amaçlı yapılacak bir çalışmaya entegre olarak olumsuz katma değer etkinizi en aza indirmiş olursunuz. Ancak unutmayın, konuya (üreyen çifte, koloniye veya yuvaya) araştırmacılardan daha yakında olmanız veya daha uzun süre alanda kalmanız bu avantajı yok edecek.

- Kendinizi ve ekipmanlarınızı beklenmedik durumlara göre hazırlayın. Böylece, ekipmandan veya araçlardan kaynaklanan olumsuz durumların süresini ve bölgede fazla zaman harcama olumsuzluğunu en aza indirmiş olursunuz.

- Doğada her daim sessiz olmaya özen gösterin. Canlılara yaklaştığınızda veya yaşam alanlarına girdiğinizde aranızda sesli konuşmalar yerine kısık sesle konuşun veya işaretleşerek anlaşın. Mümkün olduğunca canlıları ürkütmeyin.

- Doğaya uyumlu olun (sakin davranışlar, sessiz kalma ve görsel olarak göze batmama v.b.). Gözlem veya fotoğrafçılık sırasında araziye uyumlu renklere sahip kıyafetler ve hatta mümkünse özel kamuflaj kıyafet ve malzemeleri kullanın. Özel fotoğrafçı gümeleri ve araçlardan fotoğraf çekme bazı prensipleri çiğnenememek kaydı ile önerilebilecek yöntemler.

- Araçlarla çekimde en önemli kural, tahmin edileceği gibi yukarıda bahsedilen üreme alanının içine girilmemesi. Araçlarla sadece, önceden açılmış ve araçların geçtiği yolları takip ederek ilerlemek önerilirken araç yolu, patikası dışına çıkmak bilerek veya bilmeyerek yuva alanlarına girme riskini net olarak artıracak. Mevcut yollar kullanılarak ve araçtan inmeden makul bir uzaklıktan araç penceresinden görüntü almak çoğu zaman türlere rahatsızlık vermeyebilir.

- Yaban hayata, yuvalara, üreyen çifte veya üreme kolonisine zarar verenleri gördüğünüzde uyarın. Uyarıya kulak asılmıyorsa Kara Avcılığı Kanunu ve Merkez Av Komisyonu Kararları'na dayanarak Orman Bakanlığı Doğa Koruma Milli Parklar Genel Müdürlüğü yetkilileri veya jandarmaya haber verin.

- Toy, tavşancıl, balık baykuşu veya akkuyruklu kartal gibi dünyada veya bölgesel olarak nadir veya dar yayılışlı türler veya IUCN kriterlerine göre nesli tehlike altında olan türlerle karşılaştığımız ve fotoğraflarını aldığımız durumlarda, fotoğrafları paylaşma durumu olur ise, türün yerinin açığa çıkarılmaması özellikle büyük önem taşıyor.

Etik kurallara uyarak iyi bir vatandaş, bilinçli bir korumacı ve iyi bir doğa fotoğrafçısı olduğunuzu gösterin. Davranışlarınızla örnek olun.

Kıssadan Hisse

Doğa fotoğrafçılığı keyiflidir. En az kuş gözlemciliği kadar zevklidir. Ayrıca fotoğraflı tür kayıtları bilime veri kazandırıyor veya türlerin ve yaşam alanlarının korunmasına katkıda bulunuyor. Öte yandan bizzat şahit olduğum üzere, bazı kesimlerin avcılıktan doğa gözlemciliğine geçişte doğa fotoğrafçılığı önemli bir araç olabiliyor. Ayrıca tüm toplumda doğa farkındalığı ve kamuoyu oluşturmada müthiş etkili. Bazen tek bir fotoğraf sayfalar dolusu yazıdan çok daha fazlasını kısa sürede aktarıyor. Kanımca doğa fotoğrafçılığının desteklenmesi ve özendirilmesi doğru. Ancak arada fark edilmeyen ince bir çizgi var; onu da kısaca kaş yapayım darken göz çıkarmamak şeklinde ifade edebiliriz. O çizgi fotoğraf çekme çabası içindeyken türlere ciddi rahatsızlık veya yaşam alanlarına zarar verme sınırı. Kısacası, sorumlu birer doğa sever olarak her zaman doğa fotoğrafçılığı etiğine özen göstermeli ve doğa fotoğrafçılığı ilkelerini göz ardı etmemeliyiz. Zaten günümüzde farklı açılardan büyük baskı altında olan yaban hayata, istemeden de olsa rahatsızlık verebilecek yaban hayatı fotoğrafçılığı pratikleri ile ilave bir baskı oluşturmayı kimse istemez. Doğa fotoğrafçılığı yaparken belki olumsuz yöntem ve davranışlarımızı ilk bakışta hissetmeyebiliriz ancak daha sonra farkına vardığımızda o karelerin çekimler sırasında türlere ne kadar zarar verdiği anlaşılıyor. İşte doğaya ve yabanıl canlılara ciddi rahatsızlık oluşturan fotoğraf çekimleri daha sonra içimizde vicdan azabı oluşturabilir. Bunları bilerek baştan bilinçli ve sorumlu birer doğa fotoğrafçısı olma yollarını izlememiz gerekiyor.

Ğaco Destanı

Destanlaştıran:
Mecit ÇELİKTAŞ

Hikayeyi Aktaran:
Gökçe SÜMERKAN

Mecit'in, tüm canlıların özgür yaşama hakkına olan düşkünlüğünü nasıl anlatsam bilemiyorum. Bir odunu ateşe atıp yakmadan, belki üstünde göremediğimiz bir karınca ya da örümcek vardır diye tek tek odunları inceleyen bir adam. Çamurlu suların içine düşen sinekleri sudan çıkaran, yerde yürüyen yorgun arıları eve getirip bal yedirip canlanmalarını sağlayan, yediği ayvanın içinde bir kurt ile karşılaştığından ondan özür dileyerek kapağını kapayıp ayvayı bir kenara bırakan birisi işte. Görmezden gelemez anlayacağınız. Söyleyeceği sözü varsa da esirgemez, söyler. Sanıyorum bu hassasiyeti ona, çocukluğunu geçirdiği köyündeki ormanlardan miras kaldı.

Mecit bir ahşap oyma ustası ve yaklaşık iki senedir Artvin'in Arhavi İlçesi'nde yaşıyor. Bu süre boyunca yolun karşısında oturan komşularımız Sevim abla ve Cevdet abi ile tanıştık, zamanla arkadaş olduk sonra birbirimizi çok sevdik ve şimdi ise bir bütün olduk. Fakat bu süreç boyunca Mecit farketti ki dünya tatlısı Cevdet abinin, özgür kuşları yakalayıp kafeste beslemek gibi bir huyu var. Artık Mecit, Cevdet abiyi nerede, ne zaman görse bu huyuna değinmeden, laf etmeden duramaz hale geldi. Bu kuşlar kafes nedir bilmez, özgür doğmuşlar, gel etme eyleme, bırak diye.

Her sonbahar Doğu Karadeniz'de bir gelenek vardır, atmaca avcılığı. Zamanı geldiğinde avcılar, Lazcası Ğaco olan kızıl sırtlı örümcekkuşunu yakalar ve atmacayı yakalayacakları tuzağa yem olarak koyarlar. Talihine göre Ğaco ya yaşar ya da yaşayamaz. Hayatta kalanlar genelde doğaya geri bırakılıyor. Cevdet abi de diğer yöre insanları gibi bu mevsimde atmaca avlamak için dağlara çıkıyor ama yakaladığı her atmacayı doğaya tekrar salıyor.

Mecit, bu yaşananlara ve Doğu Karadeniz'de bir gelenek olarak devam ettirilen atmaca avcılığına değinmeden, son lafını söylemeden bu işin yakasını bırakmayarak sonunda Cevdet abiye bir "Ğaco Destanı" yazdı. Cevdet abi Ğaco Destanı'nı dinledi ve çok etkilendi. Artık kuşları kafese koyamaz, kafeste durmalarına gönlü razı olamaz hale geldi. Hatta arkadaşlarının getirdiği kuşları da sürekli serbest bırakmaya başladı. Kendisini çok seviyorduk, şimdi taht kurdu gönlümüzde Cevdet abimiz..

Madem bu kadar etkili oldu destan, o halde bastırıp Arhavi'de sokaklara asalım ve paylaşalım istedik, belki daha çok avcıyı etkileriz.

Şimdi sizinle Mecit'in yazdığı, Cevdet abiyi kuşları kafeste besleme düşüncesinden uzaklaştıran o destanı paylaşıyorum.

Ğaco Kuşunun Ağzından

Ğaco Destanı

Bahar gelir yaz gelir
Bırak beni uçayım
Kafeslerde değil
Ağaçlarda yaşayım

Kanadım var uçamam
Daldan dala konamam
Kafes benim zindanım
Suçum nedir soramam

Saklanıp da sinsice
Yakaladın tuzakla
Bırak beni ey insan
Yaşanılmaz bu hakla

Ben küçücük bir kuşum
Sen de insansın he mi!
Zehir olsa yeseydim
Tuzağındaki yemi

Suçum neydi ey Allah
Bu mu reva Ğacoya
Özgür olsam dağlarda
Yem olsam atmacaya...

Fotoğraf: Özmen Yeltekin

Kızıl sırtlı örümcekkuşu

Eser: Füruzan Şimşek

Toy

Aladağlar'ın Kuşları

Yazı ve Fotoğraflar:
Mehmet Ünlü

Urkeklik

Bu yüksek kuşağın en sarp yerlerini ve zirvelerini kendine yuva bilen özel bir tür var. Duyduğunuz bu sese yabancı biriyseniz sanki uzaklardan bir çobanın size ıslık çaldığını zannedersiniz. Islığın ardından karışık bir ötüş devam ediyor ve en sonunda "urrrrr" diye bitiriyor.

Aladağlar; Kayseri, Niğde ve Adana illeri arasında bulunan bir sıradağlar silsilesi. Her ne kadar dağcılık sporu ile ünlense de, flora ve faunası muazzam derecede çeşitlilik gösteriyor. Kuşlar ise bu çeşitliliğin içerisinde kuş gözlemcileri, kuş fotoğrafçıları ve meraklılar için önemli bir yere sahip. Özellikle iki bin metrenin üzerindeki habitatıyla ülkemizin her alanında kolaylıkla görülemeyen kuşlara ev sahipliği yapıyor. Bu özel bölgelerden biri Kayseri'nin Yahyalı İlçesi'ndeki Delikkaya bölgesi. Bölge subalpin kuşak ile alpin kuşak arasında.

Bu yüksek kuşağın en sarp yerlerini ve zirvelerini kendine yuva bilen özel bir tür var. Aslında Aladağlar'ın kuşları denildiği zaman da herkesin aklına ilk o tür geliyor. Sabahın ilk ışıklarında vadilerin içerisinden bir ses duyarsınız. Duyduğunuz bu sese yabancı biriyseniz sanki size uzaklardan bir çobanın ıslık çaldığını zannedersiniz. Yamaçlardan ve tepelerden gelen ses ilk önce başını kurt gibi yukarıya doğru uzatarak o ıslığı çıkaran urkekliğe ait.

Islığın ardından karışık bir ötüş devam ediyor ve en sonunda "urrrrr" diye bitiriyor. Bazı kaynaklarda ürkek oluşundan dolayı ürkeklik denildiği söyleniyor. Ama sanırım urkeklik ismini ürkekliğinden çok ötüşünden dolayı alıyor. Boyutları ile alanın en iri kuşlarından biri. Tüm sülüngillerinin temel özelliklerinde olduğu gibi urkeklik de çok ihtiyaç duymazsa uçmak yerine yürümeyi tercih ediyor. Özellikle vadi arasında karşıdan karşıya uçarken havayı yırtan kanat sesi muhteşem. Urkeklikle birlikte alanda bulunan diğer keklik türü kınalı keklik. Kınalı keklik bölgede daha alçak seviyelerde yaşamakla beraber bazen de aynı alan içerisinde iki türü de bir arada görmek mümkün.

Aladağlar'ın keklikleri kadar ötücü kuşları da alanın çeşitliliğini artırıyor. Dik duvarların ve kayalık arazilerin kuşlarından olan duvar tırmaşıkkuşunda, genellikle gri renkler hakim. Ancak kanatlarındaki kırmızılık albenisini daha da arttırıyor. Uçarken minyatür bir ibibiği anımsatıyor. Dik duvarlarda dolaşırken de âdete bir yarasa gibi duvarlara yapışarak gölgeli bölümlerde bir o yana bir bu yana zıplayarak besleniyor. Duvar tımaşıkkuşu alanda kısmen göçmen. Kışı daha alçak seviyelerde geçirmekle birlikte, ilkbahar başlarında karların erime sınırını takip ederek üreme alanlarına doğru dikey bir göç hareketi yapıyor.

Duvar tırmaşıkkuşu

Kara iskete

Duvar tırmaşıkkuşuyla aynı alanlarda bulunan diğer bir tür ise büyük dağbülbülü. Serçe büyüklüğündeki bu türün genel görüntüsü alandaki kayalık ve doğal görüntüye çok benzediği için, hareket etmediği ve ötmediği sürece görmek zor. Özellikle uçarken gürültülü bir ses çıkartıyor. Genellikle üreme alanları ve beslenme bölgeleri duvar tırmaşıkkuşuna çok benziyor.

Bölgenin maskotu sayılabilecek bir diğer tür ise sürmeli dağbülbülü. İlkbaharda likenli kayaların ve çalıların üzerinde sürekli kur ötüşü yaparak alan içerisinde kendini hemen belli ediyor. Kışın şehir merkezine kadar inse de genellikle 1700 metrenin üzerinde 3000 metre seviyelerine kadar bir aralıkta ürüyor. Bölgedeki ötücü kuşların bazılarında hakim olan kırmızı ve pembe renkler kendini en çok alamecekte gösteriyor. Özellikle kanattaki uçuk pempe paneller ana renklenmeyle oluşturduğu kontrast ve erkeklerin kafasındaki siyahlık ile göz alıcı bir güzellik oluşturuyor. Alamecek Delikkaya bölgesinde minarel ihtiyacını karşılamak için, alandaki maden sahasında kışın yol açmada kullanılan tuzlu kum yığınlarını sık sık ziyaret ediyor.

Alameceğin yanında bu yığınları ziyaret eden ketenkuşları ve kara isketeler. Tipik sesi ile gurup halinde tuz yığınını sık sık ziyaret ediyorlar. Özellikle siyah kafası ve alnındaki turuncu lekeyle erkeği göz alıcı. Bu alanın diğer ötücüleri ise kulaklı toygar, taşkızılı, kuyrukkakan, boğmaklı toygar, kaya sıvacısı, kaya kırlangıcı, dağ incirkuşu, kara kızılkuyruk ve kar serçesi.

Alanın hakim kargaları ise sarı ve kırmızıgagalı dağ kargaları. Uçarken ayırt etmesi zor olsa da kırmızı olanı daha gürültücü. Tepenizde ciyaklayan bir karga görürseniz kırmızıgagalı olabilir. Ancak pek ses çıkartmayan, çıkarttığı zamanda düdük benzeri bir sesi olan ise sarı gagalı olan.

Aladağlar'ın yırtıcıları ise göç zamanları haricinde çok çeşitlilik göstermemekle birlikte genelde yerleşik türler. Özellikle kızıl şahin sıkça gözlemleniyor. Vadilerin yamaçlarından yüzeyden uçarak alanın tamamını tarayıp saklanmış olan tavşanları kaldırarak avlamaya çalışan bir diğer yırtıcı ise kaya kartalı. Bölgede yıl boyunca görülen diğer yırtıcılar ise; sakallı akbaba, kızıl akbaba, kerkenez ve atmaca.

Başka Bir Gezegene Yolculuk:

Galapagos

Yazı ve Fotoğraflar:
Murat Akkun

Bu adaların ana kıtadan yaklaşık 1000 km uzakta tamamen izole kalması, bir evrim laboratuvarı olmasının da sebebi oluyor.

Ezberlerin Bozulduğu Bambaşka Bir Dünya

"Ama ben limonata istemiştim?" Donuk yüz ifadeleriyle bir süre bakışıyoruz garsonla. Sonra tekrar bakıyorum önüme koyduğu bardağa, neyse diyorum, gezginin bahtına ne çıkarsa tadılacak, kural bu. Evet, şaşırtıcı şekilde bu bir limonata, ama turuncu renkli bir limonata! Demek ki bir limonatanın sadece sarı olabileceği gibi bir ön kabul ile yaşıyormuşum yıllardır. Kafamı kaldırıp uzaklara dalıyorum. Acaba Galapagos'a ilk ayak bastığında Darwin'i en çok ne şaşırtmıştır? Daha büyük soru hemen beliriyor. Yüzyıllarca yerleşmiş dogmalara, doğru bilinen yanlışlara nasıl meydan okur insan?

Uçağım Baltra Havaalanı'na inerken oldukça heyecanlıyım. Yıllardır hayalini kurduğum bir yolculuk bu. Baltra Adası'nda sadece havaalanı var, asıl yerleşimin olduğu Santa Cruz Adası'na geçmek için tekneye biniyoruz. Çorak volkanik kayaların suyun iki yakasında sıralandığı dar bir kanal bu. İlk kez kafamı kaldırıp kuşlara bakma şansını burada buluyorum, üstümden umursamaz bir pelikan sürüsü oldukça alçaktan geçiyor, devasa gölgeleri düşüyor önümüze. İçimden diyorum ki, evet, sadece mekânda değil zamanda da yolculuk ettin ve tarih öncesine geldin sonunda! Başımı diğer tarafa çeviriyorum, tüm asaletleriyle fregatlar süzülüyor az ilerde, yok diyorum zaman yolculuğu değil bu, bildiğin masal diyarı, Simbad karşıma çıksa şaşırmam!

Galapagos Adaları ekvator çizgisinin tam üstünde yer alıyor, 13'ü büyük 6'sı küçük 19 adanın sadece 5'inde yerleşim var. En önemli yerleşim coğrafi olarak da merkezde yer alan Santa Cruz Adası. Onu daha küçük olmakla beraber havaalanına sahip en doğudaki San Cristobal Adası takip ediyor, bu iki adada da otel, hostel ve tur şirketleri bulmak mümkün. Benim Santa Cruz Adası'nı seçmemdeki en büyük neden Galapagos'taki koruma çalışmalarına ev sahipliği yapan Charles Darwin Bilimsel Araştırma Merkezi'nin Puerto Ayora'da oluşu. İki adayı da gördükten sonra diyebilirim ki Santa Cruz Adası'ndaki Puerto Ayora kasabasını başlangıç olarak gönül rahatlığıyla belirleyebilirsiniz.

Bu mu Meşhur Galapagos?

Takımada Güney Amerika ana kıtasından yaklaşık bin kilometre uzakta yer alıyor. Üç bin metre okyanus tabanından yükselen bu sualtı sıradağları bugünkü popülerliğinin aksine uzun yıllar kendini kimseye beğendirememiş. Hatta bağımsızlık savaşı sırasında İngilizlere oldukça borçlanan Ekvator hükümeti adaları borcuna karşılık olarak önermiş ama İngilizler reddetmiş. Volkan aktiviteleri ile oluşan bu genç adaların ilk bakışta insanı oldukça yadırgatan bir görünüşü olduğunu kabul etmek lazım. Öyle ki Darwin ilk ayak bastığı günü günlüğüne şöyle not etmiş: "Hiçbir şey ilk görünüşten daha az davetkar olamaz. En kuvvetli dalgalarla yoğrulmuş ve büyük çatlaklardan oluşan kırık, siyah bir bazalt lav alanı. Her yer güneşte yanmış çalılıklarla kaplı ve çok az yaşam belirtisi gösteriyor." (Charles Darwin, Voyage of the Beagle, 1835). Gerçekten de toprak oluşumunun oldukça fakir olduğu bu genç adalarda ilk gözlem olarak farklı düşünmek mümkün değil. Ancak Darwin'in doğal olarak ilk bakışta göremediği, okyanus yüzeyinin altındaki zengin dünya bu durumu oldukça değiştiriyor. Yüzeydeki 19 adanın tamamı deniz tabanından yükselip yüzeyi aşan volkanlar sayesinde oluşmuş. Peki, tüm sualtı coğrafyası bu 19 yükseltiden mi oluşuyor? Şimdi gözleri kapayın ve okyanus tabanından yükselen 300 civarı volkanik dağların heybetini gözlerinizin önüne getirmeye çalışın! Yani altı üstünden kat be kat daha büyük! Biyolojik çeşitlilik açısından okyanusta adeta vahalar oluşturan bu bacalar, soğuk su resiflerinin dolayısıyla daha büyük deniz canlılarını mıknatıs gibi çeken zincirin de sağlayıcısı konumundalar.

Neden “Şapşal” Bu Hayvanlar?

Karada, besin piramidinin en tepesinde sadece Galapagos şahini var, yani Avrupalı sömürgeciler gelmeden önce memeli bir avcı hiçbir zaman bu coğrafyada var olmamış. Bu yüzden adalara gelen ilk İspanyol piskoposun raporuna yazdığı gibi “şapşal” hayvanlar insanlardan kaçmıyor, çünkü herhangi bir korunma refleksleri gelişmemiş. Bu da Galapagos’u özel yapan unsurlardan sadece biri. Örneğin bir adaya çıkıp, sahildeki karabatakların, iguanaların arasından geçip, fregat yuvalarının arasında dolanıp fotoğraf çekebiliyorsunuz, tabii park kuralları 2 metreden fazla yaklaşmamanızı istiyor. Hani bu kural da olmasa sıkı bir muhabbet kurmamak işten değil!Toplam 60 civarında yerel (bunların yarısı endemik yani adaya özgü) ve 80 civarında ziyaretçi, göçmen kuş türünün var olması tropik ormanlarla kıyaslanırsa çok büyük bir sayı gibi gelmeyebilir. Ancak asıl farkı yaratan yukarıda bahsettiğimiz bu türlere çok kolay yaklaşabiliyor olmak ya da kuş gözlemciliği için imkanların çok çeşitli olması. Bir de tabii dünyada evrim laboratuvarı demek Galapagos demek.

Ama Bu Kaplumbağalar Çok Büyük!

Havada ve denizde karaya nazaran çok daha zengin bu adaların sembolü ise uluslararası şöhretini sonuna kadar hak eden bir kara sürüngeni, dev kaplumbağa! Besin ve su temininin sıkıntılı olduğu okyanusun bu kesiminde denizcilerin yegane ilgisini uzun yıllar bu dev kaplumbağalar çekmiş. Özellikle hiçbir şey tüketmeden bir yıl gibi uzun bir zaman hayatta kalabilmeleri, taze protein kaynağı olarak gemi ambarlarında istiflenmeleri sonucunu getirmiş. Öyle ki tek bir geminin 700 civarında kaplumbağa yüklediği oluyormuş.

Diğer taraftan ekosistem üzerindeki en büyük yıkıcı baskıyı adalara insanlarla gelen hayvanlar yapmış. Büyükbaş hayvanlar, domuz, eşek, keçi, kedi, köpek ve dolaylı olarak gemilerle gelen, fare, karınca ve diğer bazı böcek türleri adadaki yaşam ve evrim dengesini oldukça sarsmış. Tabii bu milyon yıllık dengede kaplumbağa sayısı hızla azalınca pek çok canlı bu durumdan etkilenmiş. Yürüyüşleriyle yollar açan, bu patikaların çalılıklarla kapanmasını önleyen, gübresiyle tohumları dağıtan, bitki örtüsüne şekil veren dev kaplumbağaların varlığı doğanın dengesi için çok önemli. Maalesef Santiago, Floreana, Santa Fe, Fernandina ve Pinta adalarına özgü kaplumbağaların soyu tükenmiş. 1971’de Pinta Adası’na özgü dev kaplumbağanın sonuncusu bulunmuş ve “Yalnız George” adı verilmiş. Soyu tehlikedeki canlılar adına yürütülen çalışmaların da dünyada sembolü haline gelen Yalnız George’u başka kaplumbağa türleriyle çiftleştirme çalışmaları sonuç vermemiş ve türünün tek örneği olarak uzun süre yaşam sürdükten sonra 2012 yılında soyu tükenen canlılar arasına katılmış.

Buna rağmen 1965 yılından bu yana devam eden koruma çalışmaları ve yetiştirme merkezleri sayesinde bugün adalardaki kaplumbağa nüfusu artış gösteriyor. Araştırma merkezi soyu tehlike altındaki ve bu adalara endemik olan Galapagos penguen *(Spheniscus mendiculus)*, Galapagos karabatağı *(Phalacrocorax harrisi)* ve dalgalı albatros için de nüfus dinamiklerini, türlere tehditleri, koruma stratejilerini belirlemek için çalışmalar yürütüyor. Koruma merkezinde çalışanlar yumurtadan çıktıklarını gördükleri kaplumbağa yavrularının olgunlaşıp dev oldukları zamanı hiçbir zaman göremeyecekler çünkü insan ömrü onların sadece olgunlaşmasını dahi görecek kadar uzun değil maalesef.

Flamingonun Fendi İguanayı Yenemedi

Isabela Adası'nın iç taraflarına yürüdüğünüzde karşınıza çıkan durgun gölcüklerde flamingolara rastlamanız mümkün. Günde en az 8 saat küçük karideslerle beslenmeye çalışan flamingolar hava değişimlerine çok duyarlı. En son El Nino kasırgası olduğunda ve beslendikleri gölleri tatlı suyla doldurduğunda sayılarının yarı yarıya azaldığı tahmin ediliyor.

Galapagos'a gelmeden önce Bolivya'da ve Şili'nin kuzeyinde, ayrıca Kolombiya'nın Guajira bölgesinde flamingo gözlemleme şansım oldu. Galapagos'taki flamingolar renk anlamında daha parlaklar, herhalde yedikleri karides daha zengin sulardan beslendiğinden dolayı onlara bu rengi veriyor. Flamingoların bir iguananın etrafını çevirip beslendikleri yerden çıkarmaya çalışmalarını izlemek ilginçti. Aradan geçen on dakikaya rağmen, o nazik aristokrat havalarıyla dört flamingo bir iguanayı yerinden oynatamamıştı. O uzun bacaklarıyla başka bir köşeye söylenme takırtılarıyla yavaş yavaş seyreyleyip kayboldular.

Flamingolar gün içinde iguanalarla sıkça karşılaşıyor.

Orda Şurda Burda Her Yerde İguana!

Deniz iguanaları bende nedense zamanda yolculuk hissi uyandırdılar. Yakından incelediğinizde bir dinozor prototipi ile karşı karşıya olduğunuzu hemen anlıyorsunuz. Daha doğrusu detay fotoğraflarını çektiğimden belki de fotoğraf makinesinin ekranında devleştiler. Yosunlarla beslenen, karada neredeyse mecbur olmadıkça hareket etmeyen ama suda yanınızdan hızlıca geçebilecek yüzme donanımına fazlasıyla sahip (özellikle kuyruğu) gözlemlemesi müthiş keyifli canlılar deniz iguanaları. Sadece vücutlarındaki tuzu, ağızları açık başlarını titreterek atarken bir ses çıkartıyorlar, onun dışında bazen fark etmek dahi zor onları kayaların üzerinde.

Mangrov Mucizesi

Isabela ve Santa Cruz Adaları'ndaki yürüyüş rotalarında özellikle denize ulaşan kısımlarda mangrov ağaçlarından oluşan tünellerden geçiyorsunuz. Ayrıca şnorkelle yüzerken de onlara yaklaşıyorsunuz ister istemez. Mangrovlar sahildeki ekosistemin önemli bir parçası, hem toprağı tutarken o sonsuz sayıdaki kökleriyle aynı zamanda pek çok balık ve kuş türüne de korunaklı yuva oluyorlar. Sezonsal büyük dalgalara, tsunamilere karşı kıyı hayatını koruyorlar. Mangrovlar arasında dolanan yollarda ilerlemekten ve heyecanla karşıma ne çıkacağını beklemekten her fırsatta mutluluk duyduğumu itiraf etmeliyim.

Gitti Korsan, Geldi Korsan

Adaların tarihinde korsanlar önemli yer tutuyor, özellikle de İngiliz korsanlar. Santiago Adası'nda, korsanların gemilerinin isimlerini kayalıklara yazdığı bir korsan koyu bile var. Pek çok adanın bugün İspanyolca adının yanı sıra İngilizce bir ismi daha bulunuyor. Örneğin Santiago Adası pek çok yerde James Adası olarak da karşınıza çıkabiliyor. Tabii bu korsan durağının işlevi İspanyol donanmasından saklanmak olduğu kadar, su ve yiyecek depolamak aynı zamanda. 1844'ten önce yaklaşık 100.000 dev kaplumbağanın bu şekilde götürüldüğü düşünülüyor. Zaten bu adalara ilk kez 1535 yılında kazara yolu düşen İspanyol piskopos adalardaki dev kaplumbağalardan etkilenerek İspanyolca "kaplumbağaların adası" anlamına gelen "Isla de los Galapagos" adını koyuyor. Targus Koyu'nda da zamanın balina avcılarının kayalara yazılmış isimleri var benzer şekilde, 1838 - 48 gibi yılları görmek mümkün. O yıllarda balinaların midelerindeki amber, parfüm endüstrisi için çok değerliymiş! "Kokunuz batsın bre!" diye söyleniyorum kendimce kayalarda ismi yazan gemilerin kim bilir kaç balinayı katlettiğini düşünerek.

Galapagos'un Göbek Adı: Evrim

Peki, Galapagos evrim teorisi için neden bu kadar önemli? Darwin iki tür üzerine yoğunlaşıyor çalışmalarında, ispinozlar ve alaycı kuşlar. Bu iki türün adadan adaya değişen özellikleri dikkatini çekiyor, özellikle ispinozların gaga yapılarının beslenme şekline göre farklılık taşıdığını saptıyor (Adaptive radiation). Aynı ortak ata türden geldiklerini öne sürmesi evrim teorisinin de temellerini oluşturuyor. Farklı koşullara uyum sağlayan türlerin soyunu devam ettireceği ilkesi doğal seçilim kuralı olarak ortaya atılıyor.

Neden Başka Adalar Değil de Galapagos

Galapagos'u farklı kılan en önemli özellik oldukça genç ve hareket halinde olan volkanik adalar olması. Yani Nazca tektonik plağı batıya doğru ilerlerken buradaki sıcak nokta her patladığında deniz üstünde veya altında bir volkan oluşturuyor. Batıdaki adalar bitki açısından fakir, daha yeni adalarken, doğudakiler daha çok bitki çeşidinin bulunduğu fakat erozyon sürecindeki adaları oluşturuyorlar. En fazla 4 milyon yıllık olan bu uzak adalar yaşamın uzun süre yavaş yavaş evrilmesi için yeterli olgunlukta değiller, o yüzden uzmanlar yaşamın öncelikle ana kıtadan bir şekilde gelerek halihazırda erozyona uğrayarak sualtında kalmış 8 milyon yıllık doğu adalarında evrilmeye başladığını düşünüyorlar. Bu jeolojik takvime göre hızlı değişen koşullarda mükemmellikten uzak adaptasyonları incelemek (Galapagos karabatağında olduğu gibi) görece daha kolay. Bu adaların ana kıtadan yaklaşık 1000 km uzakta tamamen izole kalması, bir evrim laboratuvarı olmasının da sebebi oluyor.

Evrim Yolculuğunda Bir Uçamayan Karabatak

Biri Peru Amazonlarında, diğeri Galapagos'ta çektiğim iki karabatak fotoğrafını paylaşmak istiyorum. Galapagos'a bir şekilde ulaşan ilk ataların burada tamamen denize yönelmesi ve ana kıtadaki büyük avcıların yokluğu uçma ihtiyacını ortadan kaldırmış. Fakat evrimsel olarak bu adaptasyon görece yeni olduğundan (jeolojik olarak çok genç adalar) aynı kuzenleri gibi Galapagos karabatakları da her denize girip avlandıktan sonra kayalıklara çıkıp aynı benzer hareketleri içgüdüsel olarak tekrarlıyorlar. Sudan çıkışlarını ve paytak paytak zıplayarak kayaların güneş alan kısımlarına çıkışlarını tebessümle izledikten sonra sanki kuzenleri gibi uzun kanatlara sahiplermiş de kurutmaları gerekiyormuş gibi onları güneşe açtıklarını görmek bazen içimi hüzünlendirmedi değil. Herhalde uçma yeteneğinin kaybını bir negatif evrim olarak bizim özendiğimiz ve asla sahip olmadığımız büyük bir özgürlüğün kaybı olarak hissediyor insan. Ama hemen belirtmeliyim ki müthiş avcılara dönüşmüşler suyun içinde, kuzenlerine göre çok daha başarılı olduklarını düşünüyorum.

Galapagos karabatağı uçma özelliğini kaybetmiş bir karabatak türü.

Peru Amazonlarındaki karabataklar Galapagos'taki akrabakarının aksine geniş kanatlarıyla uzun mesafeler uçabiliyor.

Galapagos denince ilk akla gelenlerden mavi ayaklı sümsükkuşu.

Kuşkusuz Galapagos denince en çok fotoğrafları paylaşılan kuşlar mavi ayaklı sümsükkuşları. Bir nevi adaların maskotu olmuş bu kuşların fotoğraflarını hediyelik eşyalarda sıklıkla görmek mümkün. Benim yolculuk yaptığım batı rotasında mavi ayaklı sümsükkuşları ve Nazka sümsükleri ile sıklıkla karşılaştım ve onları gözlemlemekten oldukça keyif aldım. (Kırmızı ayaklı sümsük sadece kuzeydeki Genovesa Adası'nda) Zaten İngilizce isimleri boobies İspanyolca şapşal anlamındaki "bobo" kelimesinde türetilmiş. Büyük ihtimalle paytak paytak etrafta dolanmalarından ve insanlardan korkmadıkları için çok kolay yakalanabildiklerinden bu ismi hak etmişler. Oysa ben onları bu özellikleri ile değil aksine müthiş akrobatik avcı yetenekleri ile hatırlayacağım hep. Bir sümsükkuşunun havada aniden yön değiştirip suya hızla dalışını izlemek paha biçilmez bir seyir keyfi.

Şişir Şişir Nereye Kadar

Fregat kuşları ile kafanızı kaldırıp her gökyüzünü taradığınızda rastlaşabilirsiniz. Adadan adaya giden teknelerin rüzgârından faydalanıp (bazen direk üzerlerine tüneyip) yolculuk yapmayı seviyorlar. Onları balık tutmuş herhangi bir kuşun peşinden giderken ya da çok yükseklerde süzülürken de gözlemlemek mümkün. Herhalde benim için en özeli, Seymour Adası'nda erkek fregat kuşlarının saatlerce uğraşıp şişirdikleri kırmızı gerdan keseleriyle dişilerin dikkatini çekmeye çalıştıkları kur dönemine denk geldiğim andı. Burada erkekler havadan rahat görülebilecek bir çalılığa tüneyip çıkardıkları seslerle üstlerinden geçen dişilere bir nevi laf atarak dikkat çekmeye çalışıyorlar. Birkaç yuvadaki tüyleri henüz beyaz gri karışımı olan yavru fregat kuşlarının meraklı bakışları dışında bizi pek önemseyen yoktu desem yeri.

Ekvator Çizgisinde Penguen Olsa Olsa Nerede Olur?

Galapagos'ta deniz canlılığı zengin olunca bahsedecek deniz kuşu da çok gerçekten. Bunlara endemik olan bir tanesi de türünün en kuzeyde yaşayan örneği olan Galapagos pengueni. Gerçekten insanın "Senin ne işin var buralarda ufaklık, yolunu mu kaybettin?" diye sorası geliyor. Maalesef güneş ışığıyla güzel fotoğraflarını çekemedim. Yoğun soğuk su akıntısı alan batı tarafında görülen bu minik arkadaşları ya suda inanılmaz hızlarla hareket ederken, ya da mağaramsı karanlık duvarlarda tünemiş şekilde görüntüleyebildim.

Seymour Adası'nda erkek fregat kuşları saatlerce uğraşıp şişirdikleri kırmızı gerdan keseleriyle dişilerin dikkatini çekmeye çalışıyor.

Kuş Kuş ve Daha Fazla Kuş

Durgun sularda ince bacaklarıyla suyu uzun uzun tarayan kıyı balıkçılları pek çok yerde karşınıza çıkıyor. Kafesli balıkçıl, kahverengi pelikan, lava martısı, sazhorozları *(Common gallinule)*, Amerikan Poyrazkuşu *(American oystercatcher)*, Wandering Tattler, çulluk *(Sandpiper),* Galapagos güvercini, Galapagos sinekkapanı *(Flycatcher)* beyaz başlı keskin bakışlı kahverengi deniz kırlangıcı ve 13 farklı alt türüyle Darwin ispinozları adaların büyük zenginliğinin hemen akla gelen türlerini oluşturuyor. Maalesef güney adalarında kalan dalgalı albatrosları ve Galapagos şahinini görme şansım olmadı. Onlar da bir sonraki ziyaretime artık, Galapagos sevdası bir kere insanın gönlüne düşmeye görsün.

Okyanus Düğünü

Her coğrafi anlatının bir müziği olmalı dese editörüm, Galapagos'a Gevende'den Okyanus Düğünü parçasını yakıştırırdım. Bu adalarda suyun altı apayrı bir dünya, aklın hayalin almayacağı bir zenginlik ve ancak başka kapsamlı bir yazının konusu olabilir. Bildiğiniz tüm deniz canlılarının yüzerken, aynı anda karşınızda belirdiğini hayal edin, işte öyle fantastik bir masal evreni. Galapagos, okyanus akıntılarının volkanlar huzurunda süre giden sonsuz bir hayat döngüsünün birlikteliği. Bu düğün yerinin tüm dünyadan konukları var. Tropik balıklar, penguenler, deniz kaplumbağaları, denizaslanları, mahallenin delikanlıları boy boy köpekbalıkları ve ortamın ağır abileri balinalar hepsi bu düğün yerine geliyorlar, doğanın muhteşem sofrasında herkese yer var. Galapagos'a gitmişken dalış merakınız yoksa bile, şnorkelle yüzmeden dönmeyin. Uzun bir tekne turu almasanız bile günlük turlarla gidip yüzebileceğiniz çok özel koylar var. Emin olun ayrılmak istemeyeceksiniz.

Charles Darwin Bilim Merkezi

1959 yılında Türlerin Kökeni 100. Yıl baskısını yaparken oluşan kamuoyunun etkisiyle Galapagos Adaları (yüzde 97'si) Ekvator devleti tarafından milli park ilan edilmiş. Charles Darwin Bilimsel Araştırma Merkezi de hemen akabinde kurulmuş ve 1964 yılında ana amacı koruma çalışmaları olan uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olarak çalışmalarına başlamış. Özellikle adalara insanlarla sonradan taşınan ve ekosistemi bozan 800 civarında bitki ve pek çok memeli hayvan ve böcek ile uzun vadeli mücadele etmeye çalışılıyor. Avlanma kontrolü (hem deniz hem kara), çoğaltma ve geri gönderme programları, yuva koruma, koruyucu çitler ve yeniden ağaçlandırma ana çalışma alanlarını oluşturuyor.
(Daha fazla bilgi için: **http://www.darwinfoundation.org/en/)**

Darwin'in Seyahati

Kuşkusuz Galapagos deyince akla hemen Darwin ve evrim teorisi geliyor. Oysa Beagle'ın (Darwin'in misafir olduğu ve asıl görevi İngiliz donanması için haritalama yapmak olan gemi) beş yıllık yolculuğunda sadece beş hafta burada kalmışlar. Darwin'in Türlerin Kökeni adlı meşhur kitabının ancak yüzde biri diyebileceğimiz bir kısmını Galapagos işgal eder. Bu beş yılda Darwin dünyanın çeşitli coğrafyalarından 1500 örnek numune toplar.

15 Eylül 1835 yılında ilk kez Galapagos'a ayak basan Darwin'in evrim teorisini olgunlaştırması ve yayınlaması ise (Türlerin Kökeni) 1859 yılını bulacaktır. Yani evrim ve Galapagos ilişkisi biraz da Darwin sonrası buranın kıymetinin biraz daha anlaşılmasından kaynaklanıyor.

Galapagos Seyahat Planı

Kısa bir not da seyahat etmek isteyenler için, adalarda iki havaalanı var, iki ada arası sürat tekneleri ile ulaşım mümkün ama konforlu değil. (ben denedim, Ege adalarına benzemiyor okyanus uyarmış olayım) Zengin bir gözlem için beş veya sekiz günlük bir tekne turu ile anlaşmak mantıklı (Ne kadar büyük o kadar sallantısız). İnternet fiyatları yüksek, ama Puerto Ayora'dan da turlar rahat ayarlanabiliyor. Üç temel rota var, batı, kuzey ve güney. Sekiz günde kuzey ve güney adaları ziyaret etmek mümkün. Isabela Adası'nı dolaşan batı turunu almamın sebebi ise deniz akıntılarının yönü nedeniyle en zengin canlılığın bu tarafta gözleniyor oluşu. Galapagos karabatağı ve Galapagos penguenini ancak bu rotada görebiliyorsunuz. Santa Cruz Adası'nda Tortuga Bay çok güzel bir yürüyüş rotası ve denize girmek için de oldukça ideal bir kumsala sahip.

Göller Yöresinin Kızıl Kanatları

Yazı, İllüstrasyon ve Fotoğraflar:
Yasemin Öztürk

Kızıl akbaba

Kızıl akbabaların yaşama ve üreme alanlarının yer aldığı Teke yöresi, tür için önemli olmakla beraber yöre halkı ile hikâyesi geçmişe dayanıyor. Sadece leş ile beslenmesinden dolayı hem göçer hem yerleşik hayata adapte olmuş insan için doğanın salgın hastalık bekçileri konumunda yer alıyorlar.

Bir hayvan düşünün ki hem insanlarla hem hayvanlarla arası iyi olsun. Bir hayvan düşünün ki hem doğayla hem sanatla arası iyi olsun. Besin zincirinin enerji ustaları kızıl akbabalar *(Gyps fulvus)*.

Sandığımızın aksine doğada, çok basit denklemler yok, oldukça karmaşık. Bu karmaşık düzende ise bir denge var. Terazinin bir tarafındaki kızıl akbaba, 95-105 santimetre boya, 240-280 santimetre kanat açıklığına sahip bir tür (Demirsoy 1992; Heinzel vd. 1995). Görme ve işitme duyuları iyi gelişen kızıl akbabalar, 4-5 yaşında eşeysel olgunluğa ulaşması ve yıl içinde ancak bir kez yumurta meydana getirmeleriyle ekosistem içinde devamlılığını sürdürme çabası içinde (Cramp ve Simmons, 1980; Sarrazin vd., 1996; Blanco vd., 1997).

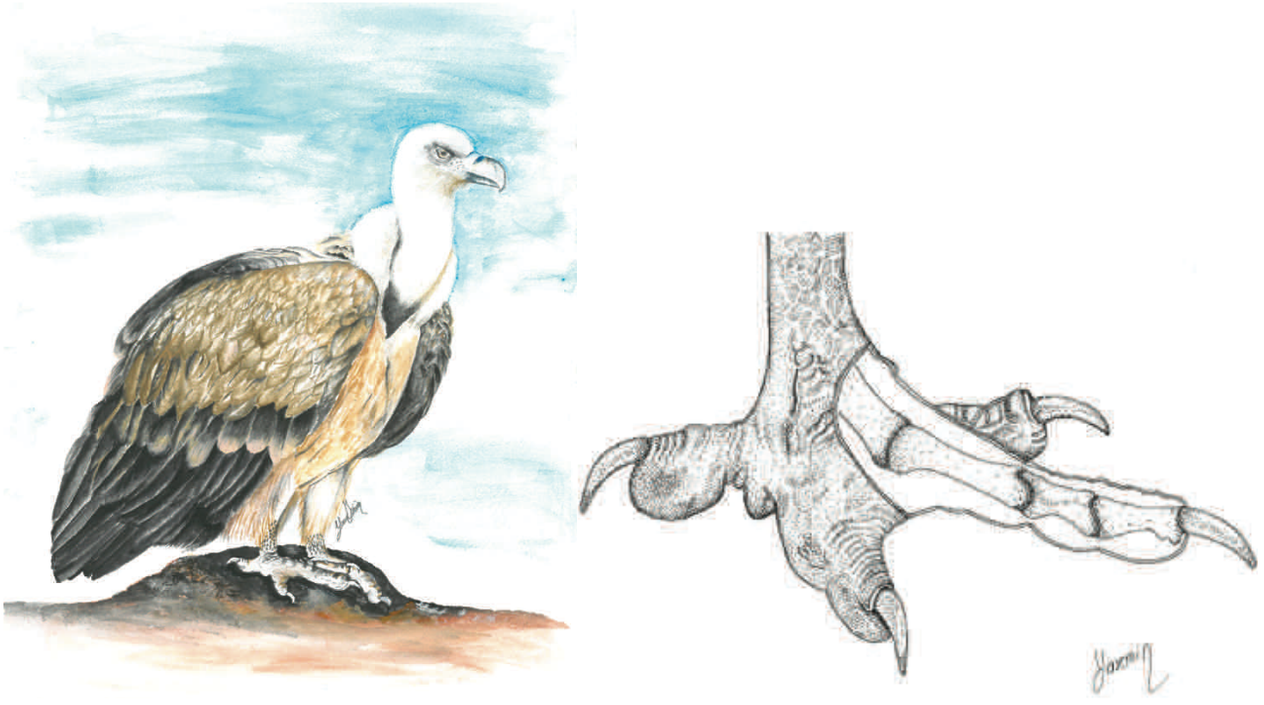
Avcı olmayan, kayalık, sarp ve dağlık arazilerde yaşayan tür, orta büyüklükteki leşler ile besleniyor. Sadece leş ile beslenmesi, ki diğer akbaba türleri gibi, yaban hayatında üstlendikleri rolün ne kadar önemli olduğunu ortaya koyuyor. Doğru olanı ise var olan bu sistemlere ve onların içerdikleri canlılara güvenmek olmalı. En önemli ekosistem hizmetlerinden birini yani doğadaki leşleri temizleme işini üstlenen kızıl akbaba, salgın hastalıkların yayılmasını engelleyerek doğada var olan diğer hayvanların ve de insanların dostu. Hem insanlarla hem hayvanlarla arası iyi. Üstelik ekosistem için gerçekleştirdiği bu önemli hizmeti karşılığında bizden hiçbir şey beklemiyor. Bu hizmetten eksik kalmak ise bize oldukça pahalıya mal oluyor.

Leş yiyiciler, doğada herhangi bir sebeple ölmüş hayvanları yani hayvan leşlerini ortadan kaldırarak, hastalık taşıyıcı memeli leşçillerin popülasyonlarını dolaylı olarak kontrol altında tutuyor. Bazı örnekler bu kontrolün olmamasının sonuçlarını çarpıcı bir şekilde ortaya koydu. Hindistan örneğinde olduğu gibi; Hindistan'da akbaba popülasyonları yüzde 95 oranında azaldı. Leşler, nüfus artışında olan kedi ve köpekler tarafından tüketilmeye başlandı ve bu da kuduz vakaların artışı ve akabinde 30 binden fazla insanın ölümüne sebep oldu. Kuduza, veba salgınlarının da eşlik etmesiyle ortaya çıkan bilanço maddi ve manevi olarak oldukça ağır oldu.

Bazı çalışmalar Hindistan'da meydana gelen Gyps cinsindeki akbabaların yok olmasının 1993-2006 yılları arasında 34 milyar dolara (sağlık giderleri, leş imha çalışmaları) mal olduğunu ortaya koydu (Markandya vd., 2008). Bu trofik etkileşimdeki kopmalar kilit taşı konumundaki kızıl akbabaların doğadaki tüm zincirleri koparmasına sebep oluyor. Hindistan olayında görüldüğü gibi. Suç sadece zehirlenmeler değil bunun yanında habitat kayıpları, mermer ocakları, insanlar tarafından doğaya atılan zehirli etler (Öztürk ve Tabur, 2013), elektrik tellerine çarpma, avlanma, rüzgar türbinleri ve besin kaynaklarının kıtlığı.

Göller yöresindeki popülasyonların karşılaştığı en büyük tehdit ise habitat kayıpları (yuvalandıkları kayalıkların ortadan kaldırılması) ve akabinde alanı terk etme (Öztürk ve Tabur, 2013). Türün alanlarındaki dağılımı ise yıllara ve alanlara göre farklılık gösteriyor.En fazla birey Afyonkarahisar'da daha sonra sırasıyla Antalya ve Isparta'da. Afyonkarahisar Akdağ Tabiat Parkı'ndaki birey sayısı yıllara göre artarken Antalya ve Isparta'da önemli bir düşüş söz konusu. Yaşanan bu olumsuzlukların en büyük sebepleri; alan tahribatı ve kimyasal madde kullanımı sonucu yaşanan birey ölümleri (Öztürk ve Tabur, 2017). Göller yöresinde yapılan çalışmalarda kızıl akbabanın üreme ve tüneme alanlarını seçerken bazı faktörlerin etkili olduğu biliniyor.

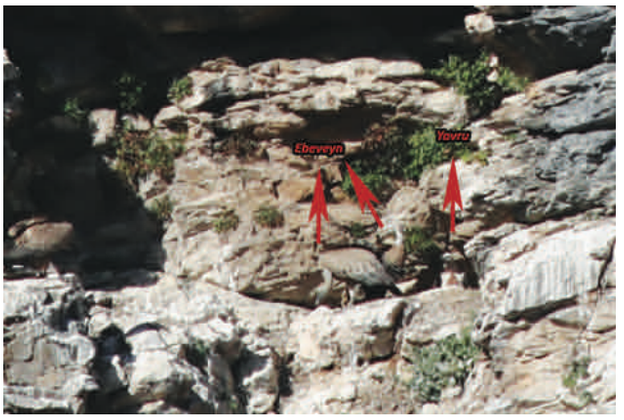
Bu faktörlerin en önemlileri alanın; yönü, eğimi, yükseltisi, yerleşim yerlerine ve yola olan uzaklığı (yüzde 94,9). Afyonkarahisar'da bulunan yuvalarda tür, rakımı yüksek (1538,8±56,6), yola ve yerleşim yerlerine uzak, doğuya bakan, çıplak kayalıkları tercih ederken, Antalya ve Isparta'da rakımı düşük (501,3±60,4-907,3±380,6), çoğu güney-güneybatıya bakan ($p<0.05$), yola ve yerleşim yerlerine daha yakın çıplak kayalıkları tercih ediyor (Öztürk ve Tabur, 2016).

Ergin kızıl akbaba (Gyps fulvus) ve ayak yapısı içerisinde eklemlerin illüstrasyonu.

Kızıl akbaba beslenme davranışı illüstrasyonu.

Kızıl akbabanın yuva alanları ve alanı tehdit eden habitat kaybı.

Yaşama ve üreme alanlarının yer aldığı Teke yöresi, tür için önemli olmakla beraber yöre halkı ile hikâyesi geçmişe dayanıyor. Sadece leş ile beslenmesinden dolayı hem göçer hem yerleşik hayata adapte olmuş insanoğlu için doğanın salgın hastalık bekçileri konumunda yer alıyorlar. Bu ilişkinin etkileri zamanla sanata ve günlük yaşama yansımış. Gerek Isparta gerek Burdur yöresinde bulunan çobanlar doğada buldukları kızıl akbabanın ön kol kemiğinden kaval (düdük) yapıyor ve bunu hayvan gütmede kullanıyor (Öztürk, 2015). Bu gelenek bilinenden de eskiye dayanıyor. Almanya'da gerçekleştirilen bir arkeolojik çalışmada kızıl akbaba kemiğinden yapılmış bir flütün 35.000 yıllık olduğu tespit edildi. Teke yöresinde ise geçmişte başlayan bu gelenek yaylacılığın azalmasına paralel olarak gitgide azalmakta ve yok olmaya yüz tutmakta. Ayrıca insanların akbabalardan kemikleri dışında faydalandığı bir diğer yapı ise kızıl akbabanın el uçma telekleri (tüyleri).

Geçmiş yıllarda yapılan arazi çalışmalarında (Antalya ve Isparta) gidilen bölgelerdeki yöre halkı ile yapılan görüşmelerde, dededen toruna aktarılan bir bilgi olarak özellikle balcılık ile geçimini sağlayan insanların geçmişte kızıl akbabanın el uçma teleklerini arıkovanı peteklerini temizlemede kullandıkları ifade edilmiştir. Hatta Parsiler gibi toplumlarda ölüler açık alanda taş bloklar üstüne yatırılıyor, böylece akbabaların onu yiyip yok etmesi imkanı sağlanıyor (Markandya vd., 2008).

Ekosisteme büyük katkılar sağlayan bu türün yaban hayatına, doğaya ve insanlara sağladığı katkıların göz ardı edilmemesi ve başta Göller Yöresi olmak üzere yayılış gösterdiği tüm alanlarda korunması gerekiyor. Bu bağlamda koruma biyolojisi çalışmaları, türün farkındalığını artırmak ve önemini vurgulamak amacıyla yapılacak sosyal ve kültürel projeler, bu canlı türlerinin neslinin korunmasına ve devam ettirilmesine bir nebzede olsa katkı sağlayacak. Doğayı ve doğada yaşayan canlıları sevelim ve onları koruyalım. Biz görevinin ne olduğunu bilmesek de her canlının doğada bir görevi var. Canlının bu görevi yerine getirememesi Hindistan örneğinde olduğu gibi telafisi mümkün olmayan ve bedeli ağır olan sonuçlar doğurabilir.

"Kızıl kanatların gökyüzündeki danslarınının daim olması dileğiyle"

Isparta Senirkent'te Ali Rıza Gökçetin düdük (kaval) çalarken.

Kaynaklar

Blanco,G.,Martinez, F.&Traverso, J.M. (1997) Pair bond and age distribution of breedingGriffon vultures Gyps fulvus in relation to reproductive status and geographic area in Spain. Ibis 139, 180–183.

Cramp, S. & Simmons, K.E.L. (eds) (1980) Handbook of the Birds of Europe, the Middle East andNorth Africa: the birds of theWestern Palearctic. Volume II. Hawks to Bustards. Oxford University Press, Oxford.

Campbell, Reece, J.B., Urry, L. A. , Cain, M.L. , Wasserman, S.A., Minorsky, P,V. Jackson, R,B., 2013. Campbell Biyoloji. Palme Yayınevi, 1263s, Ankara.

Demirsoy, A., 1992. Yaşamın Temel Kuralları Omurgalılar/Amniyota (Sürüngenler, Kuşlar ve Memeliler). Cilt III / Kısım II, Meteksan A.Ş., 942s, Ankara.

Heinzel, H., Fitter, R., Parsiov, J., 1995. Türkiye ve Avrupa'nın Kuşları. DHKD, 384s, İstanbul.

Markandya, A., Taylora, T., Longoc, A., Murtyd, M.N., Murtyd, S., Dhavalad, K., 2008. Counting the cost of vulture decline—An appraisal of the human health and other benefits of vultures in India, Ecological Economics, 67, 194-204.

Öztürk, Y., Tabur, M.A., 2013. Isparta ve Antalya'da Yaşam Alanı Daralan Bir Tür: Kızıl Akbaba (Gyps fulvus). Suleyman Demirel University Journal of Natural and Applied Science, 17(3), 18-25.

Öztürk, Y., 2015. Göklerin Hakimi Kızıl Akbaba'nın Kavala Uzanan Öyküsü. I.Teke Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 1735-1739, 04-06 Mart 2015, Burdur.

Öztürk, Y., Tabur, M.A., 2016. Nesting Habitat Preferences and Reproductive Performance of Griffon Vulture (Gyps fulvus) Hablizl, 1783) in Afyonkarahisar, Antalya and Isparta (Turkey). Fresenius Environmental Bulletin, 25, 3303-3310.

Öztürk, Y., Tabur,M.A. 2017. Afyonkarahisar, Antalya ve Isparta İllerindeki Kızıl Akbaba (Gyps fulvus) Populasyonlarının Genel Durumu. Tabiat ve İnsan, 51 (197), 17-24.

Sarrazin, F., Bagnolini, C., Pinna, J.-L. & Danchin, E. (1996) Breeding biology during establishment of a reintroduced Griffon Vulture Gyps fulvus population. Ibis 138, 315–325.

Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları ve Önemli Kuş Alanları Güncelleniyor

Önemli Doğa Alanları ve Önemli Kuş Alanları Çalıştayları 2-3-4 Mart 2018 tarihlerinde onlarca akademisyen, araştırmacı ve kuş gözlemci tarafından Ankara'da gerçekleştirildi.

2004 – 2006 yılları arasında bir çok doğa koruma kurumu ve kırktan fazla akademisyenle iş birliği içerisinde yürütülen Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları (ÖDA) envanteri çalışması ile 305 önemli doğal alan tanımlanmış, yapılan çalışma 2006 yılında Doğa Derneği tarafından bir kitap halinde yayınlanmıştı. 2016 yılında ise Önemli Doğa Alanı yaklaşımı Dünya Doğa Koruma Kurumu (IUCN) tarafından dünya genelinde korumada öncelikli alanları belirlemek için uluslararası standart olarak kabul edildi.

Üzerinden geçen 11 yıla rağmen doğa korumacılar ve doğa hukukçuları tarafından yaygın olarak kullanılmaya devam eden Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları envanterinin güncellenmesi için geçtiğimiz günlerde Ankara'da iki çalıştay düzenlendi. Bunlardan ilki 2 Mart'ta Doğa Derneği ve Sualtı Araştırmaları Derneği'nin çağrısıyla gerçekleşti. Bitkiler, Memeliler, Sürüngen ve Çiftyaşamlılar, Kelebekler ve Deniz Alanları konusunda çalışan 49 uzman Türkiye'nin Önemli Doğa Alanlarını güncellemek için bir yol haritası oluşturdu.

İkinci çalıştay ise kuş gözlemcileri, kuş fotoğrafçıları ve kuşlar hakkında çalışan akademisyenleri bir araya getirdi. Kuşların nesillerini sürdürebilmeleri için özel önem taşıyan coğrafyaları tanımlayan Önemli Kuş Alanları (ÖKA), dünyada alan koruma için kullanılan en yaygın yaklaşımlardan biri. Türkiye'de Doğa Derneği tarafından belirlenen 184 ÖKA bulunuyor ve bu alanlar Önemli Doğa Alanlarının önemli bir alt başlığını oluşturuyor. Türkiye'nin kuş gözlemcileri; kuşlar konusunda yapılan çalışmaların çoğalması, alanlar üzerindeki tehdit ve baskıların artması gibi sebeplerle ÖKA envanterinin güncellenmesi için 3-4 Mart'ta Ankara'da bir araya geldi. ÖKA çalıştayına Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden ve yaklaşık 20 ilden 70'i aşkın kuş gözlemci katıldı. İki günlük çalıştayda ÖKA kriterlerini sağlayan kuşların uzun vadeli izlenmesi için kuş gözlemcileriyle birlikte bir temel oluşturuldu.

Konu hakkında açıklama yapan Doğa Derneği Genel Koordinatörü Dicle Tuba Kılıç: "Önemli Doğa Alanları ve Önemli Kuş Alanları bu ülkenin en önemli mirası, belki de en kıymet vermemiz gereken zenginliğimiz. Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları'nı ve Önemli Kuş Alanları'nı güncellemek üzere bir araya gelen yaklaşık 120 kuş gözlemci, uzman ve araştırmacıya şükranlarımızı sunarız. Her bir araştırmacının çok değerli bilgisi bir araya geldiğinde ülkemizin ne denli zengin olduğu, hangi alanları acilen korumamız gerektiği ve yazık ki geçtiğimiz on yılda neyi kaybettiğimizi çok daha iyi anlamış olduk. Doğa Derneği, Türkiye'nin bu benzersiz alanlarının güncel durumunu belirlemek üzere iki yıllık bir program başlattı. Türkiye'de doğanın korunması için çalışan tüm kişi, platform ve kurumları bu programa ortak olmaya ve bu çalışmayı birlikte geliştirmeye ve tamamlamaya davet ediyoruz. Doğal alanları ne kadar iyi tanır ve belgelersek, onları el birliği ile koruma şansımız o kadar artıyor" dedi.

19. TÜRKİYE KUŞ KONFERANSI

19TH TURKEY BIRD CONFERENCE

Doğa 15 yıl

17-22 Mayıs 2019

ÇAMLIYAYLA MERSİN

Fotoğraf: **Ali Şenel**

İLETİŞİM / REGISTRATION
Saner Erdoğan
0534 878 90 82
kuskonferansi@dogadernegi.org
www.dogadernegi.org

BirdLife INTERNATIONAL

ÇAMLIYAYLA BELEDİYESİ

Kızılkaya YeniDünya Derneği

İçeriği gönüllü olarak hazırlanan Kuş Sesi'nin
devamlılığı ve yaygınlaştırılması bağışçıları tarafından sağlanıyor.
Kuş Sesi'nin tasarım ve baskı masraflarına siz de ortak olmak
istiyorsanız, Doğa Derneği bağış sayfasını ziyaret edebilirsiniz.
Yaptığınız bağışın açıklamalar kısmında
"Kuş Sesi" yazmanızı rica ederiz.

Bağış Sayfamız: ***www.dogadernegi.org/bagis/***

Katkınız için çok teşekkür ederiz.

Fotoğraf: Ak Pelikanlar, Alper Tüydeş

doğa okulu

BirdLife INTERNATIONAL

Doğa 15 yıl

YAVAŞ DÜKKAN

